

Використання інструменту кореляційного аналізу для оцінки ефективності ціноутворення на підприємстві сприятиме прискоренню процесу адаптації підприємства до технологічного прогресу, забезпечить результативність діяльності підприємства та його конкурентоспроможність.

Література

1. Манжола, П. Проблеми становлення середнього класу як основи розвитку громадянського суспільства в Україні. Аналітична записка [Електронний ресурс] / П. Манжола. — Національний інститут стратегічних досліджень при президентові України, 2013. — Режим доступу: \www/URL: http://www.niss.gov.ua/articles/265/

2. Злобина, Н. В. Економіка якості [Текст] : навч. підр. / Н. В. Злобина. — Тамбов: НГТУ, 2009. — 77 с.

3. Стефанчук, Н. О. Якість банківського продукту: економічний аналіз та практика формування [Текст] / Н. О. Стефанчук // Банківський менеджмент. — 2011. — № 3(3). — С. 65–71.

4. Федоришин, Ф. Середній клас в Україні [Електронний ресурс] / Презентація ГФК Україна, 2012. — Режим доступу: \www/URL: http://www.gfk.ua/imperia/md/content/gfkukraine/presentations/120330_gfk_ukraine_middle_class_fedorishin.pdf

5. Котлер, Ф. Основы маркетинга [Текст] / Ф. Котлер; пер. с англ. под ред. В. Б. Боброва. — М.: Прогрес, 1991. — 695 с.

6. Борисенко, М. А. Промисловий маркетинг [Текст] : навч. пос. / М. А. Борисенко, О. В. Гронь, В. М. Щетинін; Міністерство освіти і науки України; Харківський національний економічний університет. — Харків: ХНЕУ, 2010. — 291 с.

7. Селезньов, В. В. Основы рыночной экономики Украины. Владе. Право. Підприємництво. Фінанси. Податки. Маркетинг. Менеджмент. Торгівля. Реклама [Текст] : підручник / В. В. Селезньов. — К.: А.С.К., 2006. — 688 с.

8. Дайновська, С. М. Ціноутворення [Текст] : підручник / С. М. Дайновська. — К.: КНТЕУ, 2009. — 319 с.

9. Дойль, П. Маркетинг-менеджмент и стратеги [Текст] / П. Дойль; пер. с англ. под ред. Ю. Н. Каптуревського // Серия «Маркетинг для профессионалов». — 3-е изд. — СПб.: Питер, 2002. — 544 с.

10. Данилова, Л. Л. Ціноутворення та маркетингова цінова політика [Текст] : навч. посіб. / Л. Л. Данилова, С. В. Петровська. — К., 2006. — 129 с.

ВЗАИМОСВЯЗЬ МЕЖДУ ДИФФЕРЕНЦИАЛЬНЫМ ЦЕНООБРАЗОВАНИЕМ И ВОСПРИЯТИЕМ ПОТРЕБИТЕЛЯМИ КАЧЕСТВА ТОВАРА: ПРАКТИКА УКРАИНСКИХ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье разработан обновленный подход к пониманию качества товара для разных групп бытовой электроники. Систематизированы основные практики дифференциального ценообразования в зависимости от восприятия покупателями качества товара. Проведен корреляционный анализ для выявления взаимосвязей между объемами продаж и восприятие покупателями качества товара, а также представлены рекомендации использования определенных практик дифференциального ценообразования для различных товарных групп.

Ключевые слова: дифференциальное ценообразование, качество товара, корреляция.

Кривошия Олена Анатоліївна, аспірант, кафедра фінансів, Національний університет «Києво-Могилянська академія», Україна, e-mail: krivoshijka@gmail.com.

Базилінська Олена Яківна, кандидат економічних наук, доцент, кафедра фінансів, Національний університет «Києво-Могилянська академія», Україна, e-mail: bazilio17@rambler.ru.

Кривошия Елена Анатольевна, аспирант, кафедра финансов, Национальный университет «Києво-Могилянская академия», Украина.

Базилінская Елена Яковна, кандидат экономических наук, доцент, кафедра финансов, Национальный университет «Києво-Могилянская академия», Украина.

Krivoshyia Elena, National University of «Kyiv-Mohyla Academy», Ukraine, e-mail: krivoshijka@gmail.com.

Bazilinska Elena, National University of «Kyiv-Mohyla Academy», Ukraine, e-mail: bazilio17@rambler.ru

УДК 332.1+332.8

Химинець В. В.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ НА ПРИКЛАДІ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

Показано, що необхідною передумовою сталого розвитку Карпатського регіону має стати запровадження у практику господарювання принципів і критеріїв екологічної економіки. Сутність екологічної економіки, на відміну від традиційної ринкової економіки, є не прибуток, а інтегральний еколого-економічний ефект, а пріоритетом виступають не заходи з ліквідації наслідків екологічних катаклізмів, а превентивні заходи з охорони природного довкілля.

Ключові слова: Карпатський регіон, сталий розвиток, екологічні проблеми.

1. Вступ

Аналіз соціально-економічного та екологічного становища в областях Карпатського регіону України показав, що населення на цій території сьогодні проживає в умовах соціально-економічного дискомфорту, тут накопичилося багато економічних, соціальних та екологічних проблем, вирішення яких потребує зусиль як з боку держави, так і громадськості. Негативні тен-

денції розвитку гірських регіонів потребують комплексного підходу до подолання економічних, соціальних, екологічних проблем та нових організаційних рішень. При цьому головною стає необхідність оптимального поєднання об'єктів природи, суспільства і такої територіальної організації їх функціонування, при якій регіональні соціально-економічні системи мали б стабільну здатність до сталого розвитку та розширеного відтворення.

2. Аналіз літературних даних і постановка проблеми

Вагомий внесок у розробку теоретико-методологічних основ регіонального соціально-економічного розвитку зробили провідні вітчизняні вчені О. Алімов, І. Бистряков, В. Гієць, С. Дорогунцов, І. Лукінов, Я. Олійник, М. Хвесик, М. Чумаченко та інші. Проблеми та перспективи розвитку Карпатського регіону детально досліджували Ф. Гамор, М. Долішній, В. Кравців, М. Лендел [1, 2] та інші.

Науковцями проаналізовані особливості та перспективи розвитку Карпатського регіону України, можливості його участі в міжнародній економічній співпраці. У працях багатьох авторів акцентується увага на тому, що проблема трансформації розвитку Карпатського регіону потребує подальшого дослідження та вдосконалення, оскільки докорінно змінилися внутрішні і зовнішні умови функціонування регіональних гірських систем у напрямі забезпечення комплексності й сталості розвитку.

Мета дослідження. На основі аналізу еколого-економічних проблем показати, що висхідний соціально-економічний розвиток Карпатського регіону, а отже і відповідна якість життя населення, можуть бути забезпечені за умови активізації регіональних особливостей та запровадження моделі сталого розвитку.

3. Результати досліджень соціально-економічних та екологічних проблем Карпатського регіону

Карпати є основою Європейського вододілу між басейнами Балтійського (р. Сян) і Чорного (р. Дністер, Прут, Тиса) морів. У Карпатах зосереджена третина лісових запасів України, лісистість цієї території одна з найвищих у країні — 53,5 %. До початку агрокультурного виробництва вся територія Карпат, за виключенням високогір'я, була залісненою. Карпатські ліси упродовж тисячоліть слугували продуцентом чистого повітря, джерелом його вологості, створенню запасів прісної води не тільки для регіону, але й для всього Тисо-Дунайського басейну східної Європи. Навіть сьогодні Українські Карпати щорічно випаровують близько 20 куб. км. вологи, яку повітряні потоки переносять аж до областей центральної України, що позитивно впливає на розвиток сільського господарства.

В цілому в Карпатах під особливу охорону взято 16 % території. Тут зосереджено 39 національних парків, 17 заповідно-ландшафтних областей, 13 регіональних ландшафтних парків та багато інших об'єктів загальною площею в 2,6 млн. гектарів. Найбільші площі природних територій знаходяться в Словаччині, Румунії та Польщі [1].

Не дивлячись на це, Карпати є одним із найбільш екологічно вразливих регіонів в Європі, особливо це стосується української частини гір. З ряду об'єктивних і суб'єктивних причин намітилися (а в останні роки — поглибилися) тенденції до погіршення еколого-економічного стану в регіоні: розбалансовані господарські зв'язки, прогресує безробіття, загострюються диспропорції в життєвому рівні населення, особливо в його гірській і рівнинній частинах, наближається до критичної демографічна ситуація, деградує унікальна природа Карпат. Упродовж двох останніх сотень літ лісистість

у рівнинних районах і передгір'ях Карпат знизилася і становить 20,2 %, а в гірських районах 53,5 % від тої, яка була у дев'ятнадцятому столітті.

До Карпатського регіону в Україні прийнято відносити територію Львівської, Івано-Франківської, Закарпатської та Чернівецької областей, на яких розташовані Українські Карпати. Карпатський регіон займає площу 56,6 тис. км. кв., що становить 9,3 % території України. Тут проживає близько 6,4 млн. чоловік, що становить 12,3 % населення України. Густота населення в Карпатському регіоні становить 112,7 осіб на км. кв. Частка сільського населення складає 50,8 %, або 3087,5 тис. осіб (кількість сільського населення переважає над міським у всіх областях, за виключенням Львівської).

Регіон характеризується різномірною системою виробничих відносин, його виробничі потужності зорієнтовані на комплектуючі вироби. Панівне місце в структурі виробничих галузей займають енерговитратні лісопереробний і сировинно-видобувний комплекси. Нарощування обсягів виробництва в цих галузях весь час супроводжувалося створенням хімічних і лісохімічних потужностей, хронічним відставанням технологій від світових стандартів, неконтрольованою появою і нагромадженням різноманітних токсичних відходів, техногенним навантаженням на довкілля регіону. На територіях західних областей України зосереджена значна кількість екологічно небезпечних об'єктів — сімнадцять із сотні найбільших забруднювачів довкілля в Україні, знаходяться в Карпатському регіоні [3].

В останні роки, внаслідок порушення режиму виробничих процесів, у Карпатському регіоні значно зростає загроза виникнення екологічно небезпечних технологічних аварій і катастроф. Треба рахуватися і з тим, що майже четверта частина його населення проживає в зонах з підвищеним екологічним ризиком функціонування промислових об'єктів, яких у регіоні майже три сотні. За забрудненістю повітря і вод Карпатський регіон займає 4-е, а за забрудненістю ґрунтів мінеральними добривами і пестицидами — відповідно, 1-е і 2-е місця в Україні. Відносно висока забрудненість повітря зумовлена роботою на його території значної кількості підприємств хімічно-агресивних та сировинно-видобувних виробництв. Іншу групу концентрованих шкідливих речовин створюють великі міста регіону, де викиди автотранспорту становлять 60–70 % від загальної кількості останніх. З огляду на відносно невелику площу міст Карпатського регіону та їх історично щільну забудову, вплив цього фактора може бути значно більшим, ніж в індустріальних, але значно просторіших містах Сходу і Півдня України [4].

На стан довкілля особливо негативно впливає відсутність у більшості гірських населених пунктів Карпатського регіону водовідведення, централізованого вивозу сміття та його переробки. Станом на кінець 2011 р. тільки 20–30 % сільських населених пунктів у Івано-Франківській, Львівській та Чернівецькій областях були обладнані каналізацією. Виокремлюється лише Закарпатська область, для якої цей показник становив 57,7 %. Відсутність централізованого водовідведення зумовлює забруднення водних басейнів та джерел питної води і становить істотну загрозу для рекреаційного потенціалу західних територій України.

У Івано-Франківській області усі 27 полігонів твердих побутових відходів працюють у режимі перевантаження:

незабезпечені відповідна інфраструктура, заходи безпеки; не дотримується технологічний процес захоронення відходів. У Львівській області всього 13 сміттєзвалищ (із загальної кількості 671) отримали у 2013 р. дозволи і ліміти на утворення та розміщення відходів.

На межі екологічної катастрофи через активізацію карстових провалів у соляних шахтах Солотвинського рудника сьогодні знаходяться смт Солотвино Закарпатської обл.; внаслідок припинення діяльності Роздільського ДГХП «Сірка» — місто Новий Розділ (офіційно визнаний депресивною територією); Домбровський кар'єр (полігон токсичних відходів) біля м. Калуш Івано-Франківської обл. та інші.

Дефіцит надійних джерел водозабезпечення — головна причина відсутності у Карпатському регіоні великих водомістких виробництв (металургія, хімія, гідроенергетика). Це, до певної міри, має і позитивні сторони: в регіоні відносно низький показник забрудненості води порівняно з середнім по Україні. Так, щорічне споживання води в Карпатському регіоні досягає 1,2 млрд. м³ (що становить тільки 3,6 % від загальнодержавного використання), а обсяг оборотної та послідовно використовуваної води є вищим, ніж у середньому по Україні (90 % в Карпатському регіоні проти 80 % по Україні). Стан водозабезпечення карпатських населених пунктів з кожним роком погіршується. Головна причина — використання екстенсивних підходів до нарощування обсягів водопостачання, при неефективному організаційно-економічному і відсталому технічному забезпеченні водогосподарської діяльності.

Значну дестабілізацію в екологічній ситуації регіону і курортно-рекреаційних зон створює науково-необґрунтоване вирубування лісів. У період з 1947 по 1957 роки у Карпатах було заготовлено понад 70 млн. м. куб. деревини, внаслідок чого знеліснено 20 % площі. Така ж ситуація сталася на зламі століть. В останні десятиліття тільки на Закарпатті вирубано 86 тис. га лісу, знеліснено майже 11 % всієї, вкритої лісом, площі. Внаслідок збезліснення схилів активізуються зсувні процеси, збільшується кількість паводків на гірських річках, змінюється мікроклімат. Заліснення вирубок монокультурою ялини призводить до частих буреломів і, як наслідок, до зсувів землі та деградації території. Судильні рубки лісу у минулому столітті, зниження верхньої межі лісу, заміна природних букових деревостанів штучними ялиниками, деградація заплавлених комплексів низовини та інші негативні чинники призвели до втрати функціонального ядра природного комплексу ландшафтів «гори — низовина». Глибоко порушені водорегуляційна, ґрунтозахисна та кліматоутворювальна функції лісу. Це провокує такі явища, як руйнівні повені, зсуви, селі, і як результат — ерозія ґрунтів та втрата водних ресурсів. Для прикладу, при наявному стані багатьох лісових масивів Карпат середньорічний змив ґрунту з гірських схилів становить 0,5 см. В наслідок цього 4,5 млн. тон дрібнозему та поживних речовин річками виносяться за межі області, адже деградовані заплавні екосистеми низовини та наявні дамби не дозволяють замкнути цикл колообігу речовини та енергії у межах території. Це особливо актуально для Карпатського регіону, де розораність земель, зокрема низовини у середньому становить 75 %, а собівартість окремих видів сільськогосподарської продукції через низку причин у декілька разів вища, ніж у інших регіонах України.

Особливо швидкими темпами відбувається втрата водних ресурсів. Зокрема, рівень підземних вод на Закарпатській низовині з кінця 60-х років минулого століття до початку 90-х знизився приблизно на 2 м, до того ж з середини 80-х років спостерігається тенденція до підвищення середньорічної температури повітря та збільшення кількості сумарних атмосферних опадів, що є певною мірою наслідком потепління клімату. Тепер особливо важливим стає відновлення рослинного покриву усіх рослинних поясів регіону.

Тільки в українській частині Карпатського євро-регіону в XX столітті 21 раз мали місце катастрофічні повені, 16 — селеві потоки, 25 — лавини і 12 — вітровали, які нанесли збитків народному господарству на мільярди гривень. Збитки від руйнівних повеней у Карпатському регіоні в останні десятиліття оцінюються сумою майже в 1,5 млрд. грн., а в 1998, 2001 і 2011 роках вони склали 500, 300 і 600 млн. грн., відповідно. Найстрашніше полягає в тому, що інтенсивність повеней, їх частота виникнення, руйнація та залив водою території, масштаби руйнацій, які вони приносять та кількість людських жертв зростають з року в рік [2].

За висновками багатьох науковців і спеціалістів, які вивчають ці явища, основну причину катастрофічних повеней останнього часу слід шукати не тільки у зміні природних умов, а у великому техногенному тиску на природу, який здійснює людство в останні роки. Саме техногенний тиск є причиною всіх природних катаклізмів, в тім числі зміні природних умов та зростаючій кількості і інтенсивності паводків і повеней.

Приходиться констатувати, що в Карпатському регіоні темпи деградування «сфери життя» значно перевищують темпи усвідомлення населенням і владою цього надзвичайно небезпечного процесу. Поступово Карпатський регіон з «перлини Європи» перетворився в екологічно усереднений регіон техногенно забрудненої України [4, 5]. Вплив екологічних реалій на всі без винятку аспекти політичного, економічного, демографічного, соціогуманітарного та духовно-морального розвитку Карпатського регіону є настільки очевидним і масштабним, що нехтування ним виглядає, в кращому випадку, недалекоглядним і безвідповідальним [6].

Сучасна наука стверджує, що загальна рівновага на територіях, типу Карпатського регіону, їх цілісність і поступовий соціально-економічний розвиток, а отже і відповідна якість життя населення, можуть бути забезпечені лише за умови активізації регіональних особливостей та розширення прав і обов'язків регіонів у розвитку продуктивних сил та розбудові соціальної сфери. Без формування нової еколого-економічної моделі змінити ситуацію на краще на території Карпатського регіону неможливо. Урбанізований шлях розвитку науки і техніки зумовлений споживацькими інтересами суспільства, а тому зорієнтований лише на ріст потужностей виробничої сфери та економічне зростання, є безперспективним, таким, що веде до всебічного поглиблення екологічної кризи. В основу природоспоживацької діяльності потрібно поступово закладати новий еколого-економічний світогляд, який повинен формувати новий погляд на взаємовідносини людства і довкілля. Головним має стати розуміння залежності кожної людини і людства в цілому від біосфери. В таких підходах акценти у розвитку науково-технічного прогресу потрібно змістити з техногенно-економічного на

гуманістично-екологічне спрямування [4, 6]. При цьому необхідно усвідомлювати, що рівень науки безперервно зростатиме, але основним завданням науково-технічного прогресу має стати розв'язання ним же створеного раніше протиріччя між цивілізацією і довкіллям. Ефективність науково-технічного прогресу має оцінюватися тільки з гуманістично-екологічних позицій, а економіка повинна розвиватися без руйнівного впливу на довкілля.

Концепція сталого соціально-економічного розвитку визнана світовим співтовариством домінантною ідеологією розвитку людської цивілізації, стратегічним напрямом забезпечення матеріального, соціального та духовного прогресу суспільства в ХХІ столітті. Перехід до моделі сталого розвитку ґрунтується на засадах невід'ємності, взаємозалежності і взаємозумовленості завдань забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства і збереження навколишнього середовища [5].

В основу сталого розвитку Карпатського регіону слід закласти наступні вимоги:

- обмеження впливу людини на біосферу до рівня можливостей її стабільного відтворення;
- збереження запасів біологічного багатства, біологічного розмаїття і відтворюваних ресурсів;
- використання не відтворюваних природних ресурсів темпами, які не перевищують часу їх створення за рахунок відтворюваних;
- рівномірний розподіл доходів і витрат при ресурсоспоживанні і управлінні охороною навколишнього середовища;
- розвиток та впровадження технологій, що підвищують обсяги виробництва продукції на одиницю спожитого ресурсу;
- використання економічних механізмів, що змусять виробників враховувати екологічні витрати на реалізацію прийнятих ними рішень;
- використання міждисциплінарних підходів до прийняття рішень.

Стратегічна концептуальна ідея сталого розвитку Карпатського регіону [1 — 10] — це реалізація збалансованості еколого-економічного розвитку та покращення якості життя населення й стану довкілля на основі використання інноваційних технологій та інтелектуалізації виробництва, забезпеченням суспільної ефективності, спрямованої на структурно-технологічну перебудову всіх галузей виробничої сфери, покращення добробуту населення, економічне зростання, розбудову соціальної, комунікаційно-інформаційної та екологічної інфраструктури тощо. У таких підходах сталий розвиток покликаний забезпечити необхідний рівень еколого-економічної стабільності на території Карпат і характеризується певною групою взаємопов'язаних сторін та аспектів. Політико-правовий аспект гарантує розвинену правову державу і громадянське суспільство, рівність усіх перед законом, дотримання прав і свобод людини. Економічний аспект передбачає змішану (державну і приватну) економіку, яка продукує різноманітні товари та послуги, використовує інноваційні технології й кваліфіковану робочу силу. Екологічний аспект сталого розвитку включає забезпечення коеволюції суспільства і природи, створення реальних можливостей для задоволення життєвих потреб не лише для нинішнього, а й для майбутніх поколінь. Соціальний аспект включає боротьбу з бідністю та злиднями, створення ефективної системи освіти для всіх верств населення, належну підтримку дітей,

людей похилого віку та інвалідів. Інформаційний аспект спрямований на ефективне продукування та масове використання інформаційно-комунікаційних технологій, засобів зв'язку та обмін інформацією. Міжнародний аспект декларує принципи міжнародного права у сфері міждержавних та транскордонних відносин, вирішення будь-яких суперечностей між країнами та народами мирними політичними засобами, надання фінансової та іншої допомоги країнам, що розвиваються.

4. Висновки

1. Необхідною передумовою сталого розвитку Карпатського регіону має стати запровадження у практику господарювання принципів і критеріїв екологічної економіки. Сутність екологічної економіки є, на відміну від традиційної ринкової економіки, не прибуток, а інтегральний еколого-економічний ефект, а пріоритетом виступають не заходи з ліквідації наслідків екологічних катаклізмів, а превентивні заходи з охорони природного довкілля.

2. Умовою забезпечення економічного зростання і покращення якості життя населення Карпатського регіону є його входження в європейський соціально-економічний простір, перебудова управління регіональним розвитком у напрямі розширення прав і самостійності з урахуванням його регіональних особливостей та запровадження моделі сталого розвитку.

3. Для Карпатського регіону пріоритетними напрямками розвитку регіону слід вважати традиційні для нього галузі виробництва (туристично-рекреаційну, транспортну, сільськогосподарську та лісового господарства), і нетрадиційні високотехнологічні виробництва (харчова екологічно чиста промисловість, фармацевтика, інтегральна оптика, новітні інформаційні технології тощо), пов'язані в першу чергу із чистотою природного середовища та наявністю висококваліфікованих кадрів.

Література

1. Гамор, Ф. Д. Природоохоронні території і розв'язання проблем сталого розвитку в Карпатському регіоні [Текст] / Ф. Д. Гамор // Матер. Міжн конф. Сталий розвиток Карпат та інших гірських регіонів Європи. — Ужгород, 2010. — С. 108–111.
2. Кравців, В. С. Регіональна політика сталого розвитку гірських територій України: сучасний стан та напрямки вдосконалення [Текст] / В. С. Кравців // Матер. Міжн конф. Сталий розвиток Карпат та інших гірських регіонів Європи. — Ужгород, 2010. — С. 21–27.
3. Перелік 100 об'єктів, які є найбільшими забруднювачами довкілля в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: \www/URL: <http://www.menr.gov.ua/media/files/Articles/Diyalnist/Ecology/Object/Perelik100Zabrudnuvachiv180110.rar>
4. Химинець, В. В. Еколого-економічні засади сталого розвитку Закарпаття [Текст] : монографія / В. В. Химинець. — Ужгород, 2004. — 212 с.
5. Химинець, В. В. Еколого-економічна освіта в контексті сталого розвитку [Текст] : монографія / В. В. Химинець. — Ужгород: Два кольори, 2009. — 220 с.
6. Химинець, В. В. Сталий розвиток карпатського регіону в євроінтеграційній стратегії України [Текст] : монографія / В. В. Химинець. — К.: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2013. — 528 с.
7. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року: Постанова КМУ від 21 липня 2006 р., № 1001 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: \www/URL: <http://www.Zakon1/rada.gov.ua/cgi-bin/lavs/main.cginreg-2850-15>.

8. Регіони України 2010 [Текст]: стат. зб. / Держкомстат України; за ред. О. Г. Осауленка. — К., 2010. — Ч. 1. — 368 с.
9. Химинець, В. В. Сталий розвиток Карпатського регіону в контексті ідей синьої економіки [Текст] / В. Химинець // Науковий вісник Чернівецького національного університету. Економіка. — 2013. — Вип. 650—652. — С. 256—263.
10. Химинець, В. В. Організаційно-інституційні механізми забезпечення сталого розвитку Карпатського регіону [Текст] / В. Химинець // Бізнес Інформ. — 2013. — № 7. — С. 63—68.

ВЗАИМОСВЯЗЬ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ И КАЧЕСТВА ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ НА ПРИМЕРЕ КАРПАТСКОГО РЕГИОНА

Показано, что необходимой предпосылкой устойчивого развития Карпатского региона должно стать введение в практику хозяйствования принципов и критериев экологической экономики. Сущность экологической экономики, в отличие от традиционной рыночной экономики, не прибыль, а интегральный

эколого-экономический эффект, а приоритетом выступают не меры по ликвидации последствий экологических катаклизмов, а превентивные меры по охране природной среды.

Ключевые слова: Карпатский регион, устойчивое развитие, экологические проблемы.

Химинець Володимир Васильович, кандидат економічних наук, доцент, кафедра міжнародних економічних відносин, Ужгородський національний університет, Україна, e-mail: khiminets@rambler.ru.

Химинец Владимир Васильевич, кандидат экономических наук, доцент, кафедра международных экономических отношений, Ужгородский национальный университет, Украина.

Khymynets Vladimir, Uzhgorod National University, Ukraine, e-mail: khiminets@rambler.ru

УДК 656.016:656.079

**Балака Є. І.,
Сіваконова Г. О.**

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ ВІДРОДЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТУРИЗМУ НА ОСНОВІ КЛАСТЕРІЗАЦІЇ

Розглянуто організаційний аспект відродження системи залізничного туризму в Україні, для розвитку якої запропоновано кластерний підхід. Виявлено, що розвиток залізничного туризму у сучасних умовах неможливий без диверсифікації діяльності залізничного транспорту у суміжний сегмент господарювання — туризм. Запропоновано провести диверсифікацію за рахунок створення транспортно-туристських кластерів.

Ключові слова: залізничний транспорт, диверсифікація, транспортно-туристський кластер (ТТК).

1. Вступ

За радянських часів поширеною формою туристських подорожей громадян Союзу Радянських Соціалістичних Республік (СРСР) в межах країни був залізничний туризм. Туристські поїздки спеціальними залізничними поїздами користувались великою популярністю у населення і всіляко підтримувались органами державного керівництва. Такий підхід з боку держави обумовлено двома факторами: по-перше — це прагнення громадян до розширення кругозору, підвищення свого інтелектуального, культурного рівня; по-друге — зацікавленість держави в організації ідеологічно спрямованих туристських поїздок пов'язаних з історичними подіями Жовтневої революції, Великої Вітчизняної війни, тощо.

До 1991 року у СРСР функціонувала єдина транспортна система туризму, що включала у себе усі основні види транспорту та координувала їх діяльність з метою забезпечення перевезень туристів. Була чітко сформована стратегія організації та розвитку залізничного туризму, який здійснювався цілими туристськими поїздами [1]. Такі туристські подорожі були доступні основній масі населення, оскільки їх вартість була відносно невеликою і значна доля витрат фінансувалась профспілковими організаціями.

В теперішній час інші суспільно-економічні умови, ніж за часів СРСР, змінили деякі підходи щодо ор-

ганізації турпоїздок залізничним транспортом, а саме, невисокий життєвий рівень населення не дозволяє здійснювати туристські подорожі цілими пасажирськими поїздами і примушує розглядати можливість організації руху безпересадкових причіпних вагонів туристського призначення. Крім того, вкрай складне фінансово-економічне становище залізничного транспорту взагалі і збитковість пасажирських перевезень зокрема змушує до пошуків шляхів отримання доходів від додаткових джерел на основі диверсифікації своєї діяльності [2]. Одним з можливих напрямів розширення сфери господарської діяльності залізниць України може стати організація туристського бізнесу.

2. Аналіз літературних даних і постановка проблеми

Питання залізничного туризму розглядалось в багатьох роботах вітчизняних фахівців і науковців як за часів СРСР, так і після його розпаду.

Проблемам теорії та практики розвитку туризму присвячено праці таких вчених, як В. І. Азара, О. М. Азарян, Г. М. Алейнікової, О. І. Амош, О. О. Бейдика, О. В. Виноградової, О. А. Спориш, В. І. Цибуха, О. Б. Чернеги та ін. Сутність туристської діяльності висвітлено в роботах вітчизняних (В. Ф. Данильчук, Л. П. Дядечко, Т. І. Ткаченко та ін.) і закордонних (Р. Батлер,

Учасники конференції звертають увагу та зазначають:

- Потребу в особливому підході до питань соціально-економічного розвитку та забезпечення екологічної стабільності гірських регіонів, виробленні окремої політики стосовно гірських територій (гірської політики) у складі загальнодержавної політики і стратегії розвитку. Необхідність такого підходу зумовлена важливою природною і культурною спадщиною, яку зберігають гірські регіони, особливою вразливістю природи гір до господарського втручання, а також тим, що гори є місцем проживання численних мешканців, для яких задоволення економічних і соціальних потреб досягається значно складніше, ніж для мешканців рівнин.

- Для Карпатського регіону України, який включає територію Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської та Чернівецької областей площею 5660,7 тис. га (9,4 % території держави), і є справжньою природною перлиною нашої країни, де зосереджено 22% лісів, 26% земель природно-заповідного фонду, формується 36% водних ресурсів річкового стоку, розташовано 42% унікальних і рідкісних родовищ підземних мінеральних вод, притаманні несприятливі природно-господарські особливості: низькі питомі показники забезпечення орними землями, погіршена транспортна доступність, ускладнені для господарювання кліматичні й гідрологічні умови. Переважно вони зумовили те, що гірські території поступаються рівнинним за станом економічного розвитку. В умовах відкритого ринку праці це призводить до депопуляційних тенденцій і ставить під загрозу збереження своєрідного етнокультурного середовища гір.

- У Карпатському регіоні України спостерігається активізація екологічно несприятливих явищ — загрозливі й катастрофічні паводки, ерозія ґрунтів, забруднення поверхневих і підземних вод, вітровали, ураження лісів шкідниками та хворобами. Не оптимальною через значне зменшення покритої лісом площі є структура земельного фонду. Разом з тим, Карпатський регіон України володіє вагомим природно-ресурсним, демографічним, етнокультурним потенціалом для подальшого розвитку.

- Наявна соціально-економічна й екологічна ситуація вимагає переосмислення акцентів і пріоритетів у політиці розвитку гірських територій, її гармонізації з концепцією переходу України на засади сталого розвитку. Ті

Виступ голови Львівської облдержадміністрації Михайла Костюка

господарські функції, які до цього часу були властиві і реалізовувалися в гірських районах Українських Карпат, зазнали істотних змін: одні з об'єктивних причин відходять на другий план (наприклад, промисловий розвиток, видобуток корисних копалин через виснаження деяких видів мінеральних ресурсів), інші починають набувати все більшого значення. До них належить розвиток транспортного транзитного потенціалу території, орієнтація на використання значного демографічного, лісгосподарського, рекреаційного потенціалу гірських районів, відновлення аграрного сектору. Все це потребує визначення найбільш значущих позицій у політиці розвитку гірських територій на основі інтегральних регіональних підходів.

- Враховуючи транскордонне розташування Українських Карпат, розв'язання регіональних проблем сталого розвитку потребує активізації міжнародної співпраці.

- Збереження природи Українських Карпат сьогодні набуває особливої актуальності в контексті ідеї проведення в цьому регіоні зимових Олімпійських ігор 2022 року.

- Активізація роботи з теоретико-методологічного обґрунтування та практичної реалізації вкрай важливих завдань сталого розвитку Українських Карпат потребує нового рівня організації роботи та об'єднання зусиль органів державної влади, місцевих і регіональних влад, науковців, громадських організацій та мешканців регіону. Виходячи зі сказаного, за результатами проведеної у ході конференції роботи, учасники

III Міжнародної науково-практичної конференції «Сталий розвиток Карпат: сучасний стан та стратегія дій» **рекомендують.**

1. Визнати гірські території України такими, що потребують окремої політики інтегрованого соціально-економічного й екологічного розвитку (гірської політики) у складі загальнодержавної політики і стратегії розвитку та особливих підходів до механізмів й інструментів реалізації такої політики.

2. Підтримати ініціативи щодо створення Інституту Карпат, як міжнародного науково-методичного центру з узгодженого та системного вирішення питань сталого розвитку карпатських територій у країнах Європи.

3. В основу гірської політики покласти турботу про сумісний із захистом довкілля та місцевими природно-ресурсними особливостями й господарськими традиціями соціально-економічний розвиток гірських територій, котрий забезпечував би рівень життя місцевого населення не нижче, ніж мешканців рівнинних районів.

4. Формалізувати гірську політику України в концепціях, стратегіях, програмах розвитку гірських регіонів, законодавчих та нормативних актах. У цьому напрямку:

- 4.1. Розробити і прийняти Закон України «Про сталий розвиток гірських територій в Україні», який би визначив соціальні, економічні та екологічні регламенти розвитку гір, створював сприятливі умови для залучення інвестицій, подолання депресивності цих регіонів, росту зайнятості та підвищенню життєвого рівня населення, збереженню

етнокультурної самобутності та чистоти довкілля.

4.2. Активізувати роботу щодо гармонізації чинних законодавчих актів України до вимог Європейського Союзу в частині формування та реалізації гірської політики.

4.3. Пришвидшити розробку та прийняття законів України щодо адміністративно-територіальної реформи, які б передбачали впорядкування системи територіального устрою, територіального публічного управління, відповідали Європейській хартії місцевого самоврядування та принципам децентралізації влади з розширенням прав і повноважень місцевих територіальних громад у вирішенні їх соціальних, економічних, природоохоронних завдань, забезпечували зміцнення фінансової бази місцевого самоврядування.

4.4. Розробити проект Державної програми сталого розвитку Українських Карпат (згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 вересня 2011 р. № 896-р).

5. Підтримати ініціативу щодо створення Регіональної асоціації сталого розвитку Карпат. Схвалити проект Статуту асоціації, запропонований робочою групою з підготовки установчих документів та установчих зборів Регіональної асоціації сталого розвитку Карпат, створеної згідно з дорученням VI засідання Української національної ради «Карпатського Єврорегіону». Звернутися з проханням до обласних рад та облдержадміністрацій регіону щодо організації установчих зборів асоціації, її реєстрації у встановленому законом порядку та налагодження роботи.

6. Схвалити запропонований Інститутом регіональних досліджень НАН України проект Концепції Державної програми сталого розвитку Українських Карпат. Рекомендувати створеній Регіональній асоціації сталого розвитку Карпат у відповідності до Порядку розроблення та виконання державних цільових програм, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 31.01.2007 р. № 106, виступити ініціатором розроблення програми, погодити схвалений проект її концепції з профільними міністерствами та іншими зацікавленими органами виконавчої влади і подати проект Концепції Державної програми сталого розвитку Українських Карпат до Мінекономрозвитку України для розгляду й прийняття рішення про розроблення проекту програми з визначенням замовника і керівника програ-

ми, строку її розроблення і подання на розгляд Кабінету Міністрів України.

7. Розглядати активізацію транскордонної співпраці як один з пріоритетних напрямів вирішення комплексу питань сталого розвитку гірських територій Карпатського регіону. Виходячи з цього, рекомендувати органам державної влади та місцевого самоврядування разом з неурядовими організаціями, науковими установами розробити план спільних дій стосовно ефективнішого використання можливостей співпраці з Європейським Союзом та його інститутами у реалізації програм і заходів зі сталого розвитку регіону, його окремих територій та населених пунктів, у тому числі через їх спільне фінансування у рамках нового бюджету ЄС на 2014–2020 роки і відповідних програм прикордонного співробітництва.

8. Високо оцінити ініціативи щодо створення у рамках Європейських програм територіальної співпраці окремої операційної програми «Карпатський простір», котра сприяла б узгодженому виконанню завдань Карпатської конвенції усіма країнами-учасницями, включаючи ті країни, які не є членами Європейського Союзу.

9. Визнати, що вирішення завдань сталого еколого-соціально-економічного розвитку гірських територій потребує використання особливих інструментів стимулювання інвестиційно-економічної активності для пришвидшення їх господарського розвитку та поліпшення становища на регіональному ринку праці. Рекомендувати місцевим і державним органам влади спільно з науковими установами регіону підготувати пропозиції стосовно запровадження у гірських районах Українських Карпат спеціального режиму інвестиційної діяльності, зокрема шляхом створення територій пріоритетного розвитку. Звернутися до Верховної Ради України з приводу підтримки такої ініціативи.

10. Враховуючи роль аграрного сектору в господарському розвитку гірських територій, вирішенні питань зайнятості місцевого населення, забезпеченні його економічних потреб:

10.1. Звернутися до Кабінету Міністрів України з приводу запровадження механізмів державної підтримки гірського сільського господарства. Науковим установам регіону спільно з відповідними управліннями облдержадміністрацій розробити та подати профільним міністерствам проекти необхідних нормативних документів.

10.2. Обласним державним адміністраціям, органам місцевого самоврядування всіляко сприяти розвитку сільської кооперації, альтернативних видів економічної діяльності у сільській місцевості з метою створення робочих місць для мешканців села, забезпечення їм доступу до комунальних, побутових та інших послуг.

10.3. Звернути увагу органів влади усіх рівнів на зниження рівня кадрового потенціалу у сільській місцевості, відсутність мотиваційних механізмів закріплення молодих фахівців та необхідність вжиття заходів для зміни становища, збереження та розвитку людського потенціалу села, який тривалий час був джерелом економічного добробуту й духовної стійкості українського народу.

11. Міністерству освіти і науки, молоді та спорту України, вищим навчальним закладам Карпатського регіону передбачити можливість впровадження у навчальні програми дисциплін з проблем сталого регіонального розвитку.

12. Міністерству екології та природних ресурсів України вишукати можливості для видання підготовленого науковцями та фахівцями-практиками України Карпатського огляду про стан довкілля (Національний огляд), передбаченого Стратегією виконання Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.01.2007 р. № 11-р.

13. Беручи до уваги гостроту проблематики розташування у Карпатському регіоні малих ГЕС, а також інших виробничих й інфраструктурних об'єктів, котрі можуть нести екологічні загрози, запропонувати територіальним органам державної влади та органам місцевого самоврядування в основу прийняття рішень щодо їх розташування у регіоні покладати матеріали екологічної експертизи відповідних проектів та їх громадського обговорення.

14. Науковим установам України та регіону звернути увагу на актуальність розроблення системи показників та індикаторів сталого розвитку Українських Карпат. Включити проведення відповідних розробок у тематичні плани наукових досліджень Інституту регіональних досліджень НАН України, як провідній установі з питань регіональної політики та комплексного регіонального розвитку, передбачити проведення спеціальної науково-практичної конференції для надання можливостей з апробації отриманих результатів широкому колу науковців і практиків.

добычи, эффективность их использования, предложена организация мониторинга состояния окружающей среды в областях Западного региона с целью дифференциации инвестиционной привлекательности областей и выбора отрасли инвестирования.

Ключевые слова: инвестиционная привлекательность, расходы на охрану окружающей среды, состояние окружающей среды, оценка естественно-ресурсного потенциала, мониторинг уровня охраны окружающей среды.

Andel I.B. Level of guard of environment as factor of differentiation in investment attractiveness of regions

It is conducted analysis of the state of environment, organization of financing of defence of environment, material well-being, efficiency of their use, the natural resources of local booty, offered organization of monitoring of the state of environment in the areas of the Western region with the aim of differentiation of investment attractiveness of areas and choice of industry of investing.

Keywords: investment attractiveness, charges on the guard of environment, state of environment, estimation of naturally-resource potential, monitoring of level of guard of environment.

УДК 54(075.8)

Аспір. В.В. Гобела¹ – НЛТУ України, м. Львів

ОГЛЯД ЕКОНОМІЧНИХ, СОЦІАЛЬНИХ ТА ЕКОЛОГІЧНИХ ЗАГРОЗ КАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНУ

Визначено основні екологічні, економічні та соціальні загрози. Розглянуто географічні особливості території, проаналізовано соціально-економічний розвиток та екологічну ситуацію, що склалися в регіоні. Обґрунтовано необхідність проведення комплексної екологічної, економічної та соціальної політики в Карпатському регіоні.

Ключові слова: Карпатський регіон, екологічна безпека, загрози, проблеми.

Проблема раціонального використання та відтворення природних ресурсів є актуальним та має не тільки глобальний, а й регіональний характер. Для того, щоб уникнути серйозних негативних наслідків нераціонального відношення до природи, необхідно використовувати методи раціонального управління природокористуванням, з урахуванням всіх можливих наслідків антропогенного впливу, їх обліку та мінімізації. Важливим є перехід на нові, екологоорієнтовані технології виробництва, використання енерго- та ресурсозберігаючих технологій, повторне перероблення та утилізація відходів, пошук альтернативних джерел палива та енергії тощо.

Сучасний стан еколого-економічної системи потребує посилення уваги до вирішення проблем екологічної та економічної безпеки регіону й обґрунтування основних напрямів збереження, використання та відтворення природних ресурсів на засадах сталого розвитку. А також формування відповідної регіональної політики, спрямованої на запобігання і реагування на надзвичайні ситуації природного характеру та обґрунтування системи ефективного використання й відтворення природного ресурсного потенціалу краю [1].

Особливої уваги потребує стан екологічних та економічних проблем гірських районів, оскільки вони відзначаються значно більшою, порівняно з рівнинними регіонами, крутизною схилів, що прискорює розвиток ерозійних процесів і зумовлює необхідність організації спеціальних природозберігаючих систем

¹ Наук. керівник: доц. В.С. Дудюк – НЛТУ України, м. Львів

природокористування. Тому дослідження особливостей природокористування гірських регіонів, визначення закономірностей його розвитку і впливу на довкілля та обґрунтування заходів, спрямованих на раціоналізацію цього процесу, має важливе не лише екологічне, а й соціально-економічне значення [2].

Аналіз екологічних, економічних та соціальних загроз доцільно здійснити на прикладі Карпатського регіону. До Карпатського регіону належать Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська та Чернівецька області, тобто території, на яких розташовані Українські Карпати. Специфіка гірських районів значно ускладнює їх промислове і сільськогосподарське освоєння. Міжгалузеві диспропорції, посилення соціальних та екологічних проблем висунули до основних завдань питання оптимізації структури господарського комплексу Карпатського регіону, обґрунтування пріоритетних напрямків його еколого-економічного розвитку [3].

Дослідник цієї проблеми О.І. Мілашовська окреслює поняття Карпатського регіону як: "сукупність регіональних господарських комплексів декількох суміжних адміністративно-територіальних одиниць (Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Чернівецька), кожна з яких з певною часткою автономності в рамках загальнодержавних законів функціонує як цілісна територіальна економічна одиниця, але об'єднання зусиль яких створює додаткові можливості для раціоналізації територіально-галузевої структури господарства, ефективного використання природно-ресурсного, транзитного та транскордонного потенціалів" [4].

Карпатська гірська система простягається гігантською дугою, близько 1500 км, охоплюючи територію декількох країн. Загальна площа Карпат становить 188 тис. км². Карпати поділяють на Західні (Словаччина, Чехія, Польща і, частково, Угорщина), Східні (Словаччина, Польща, Україна, Румунія) та Південні (Румунія) [5]. Карпатський регіон займає площу 56,6 тис. км², що становить 9,3 % території України. Населення регіону становить 6 млн 378 тис. осіб, що становить 12,7 % населення України. Щільність населення становить 112,7 осіб на км² [6].

Рівень економічного розвитку Карпатського регіону оцінюється як середній. За виробництвом національного доходу в розрахунку на душу населення, лише Львівська область перевищує середньоукраїнський рівень, а Закарпатська взагалі має найнижчий показник в Україні [6].

У табл. 1 представлено частку основних галузей промисловості Карпатського регіону в загальному обсязі промислового виробництва регіону.

Табл. 1. Частка основних галузей промисловості Карпатського регіону, %

Регіони	Львівська обл.	Івано-Франківська обл.	Закарпатська обл.	Чернівецька обл.
Промисловість				
Легка промисловість	12,6	19,3	17,6	24,7
Харчова промисловість	12,9	19,2	15,3	17,4
Лісопромисловий комплекс	4,6	12,9	18	8
Хімічна і нафтохімічна промисловість	6,3	12,0	1,7	6,8
Разом	36,4	63,4	52,6	56,9

У загальному обсязі промислової продукції на легку промисловість у Львівській області припадає 12,6 %, в Закарпатській – 17,6 %, в Івано-Франківській – 19,3 % і в Чернівецькій – 24,7 % [6].

Валовий регіональний продукт (ВРП) у розрахунку на одну особу, по регіону, набагато нижчий, ніж в середньому по Україні, а в 2008 р. цей показник був меншим майже в два рази (табл. 2). Індекс фізичного обсягу ВРП також нижчий від середніх показників по державі, що свідчить про незадовільний рівень економічного розвитку регіону.

Табл. 2. Основні показники порівняльної оцінки соціально-економічного розвитку Карпатського регіону

Регіони України	2006	2007	2008
Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу, грн.			
Україна	11 630	15 496	20 495
Карпатський регіон	7 184	9 197	11 810
<i>в тому числі</i>			
Закарпатська обл.	6 576	8 452	10 626
Івано-Франківська обл.	8 157	10 055	12 940
Львівська обл.	8 351	10 915	13 902
Чернівецька обл.	5 650	7 369	9 771
Індекс фізичного обсягу валового регіонального продукту %			
Україна	107,3	107,9	102,3
Карпатський регіон	105,8	105,8	101,9
<i>в тому числі</i>			
Закарпатська обл.	106,6	108,2	103,9
Івано-Франківська обл.	102,5	100,8	97,5
Львівська обл.	108,3	105,8	100,7
Чернівецька обл.	105,5	108,3	105,4
Валовий регіональний продукт млн грн.			
Україна	544 153	720 731	948 056
Карпатський регіон	46 086	59 083	75 458
<i>в тому числі</i>			
Закарпатська обл.	8 158	10 508	13 208
Івано-Франківська обл.	11 316	13 916	17 883
Львівська обл.	21 486	27 987	35 534
Чернівецька обл.	5 126	6 672	8 833

Частка Карпатського регіону у ВРП становить приблизно 8,4 %, тоді як площа території та кількість населення становлять відповідно 9,3 % та 12,3 %, що свідчить про диспропорції у використанні потенціалу цього регіону. Територіальні особливості та запаси паливно-енергетичних ресурсів (ПЕК) не дають змогу нарощувати виробничий потенціал регіону, тому необхідно розвивати рекреаційну та фінансову сфери.

В областях Карпатського регіону є такі види паливних ресурсів: нафта, природний газ, кам'яне і буре вугілля, торф, горючі сланці, але їх запаси або незначні, або вичерпуються. Найбільші об'єкти ПЕК зосереджені у Львівській та Івано-Франківській областях. Хімічне і нафтохімічне виробництво Карпатського регіону охоплює: гірничо-хімічну промисловість, основну хімію, промисловість хімічних волокон, лакофарбову, хімічних реактивів, пластичних мас та виробів з них. У загальному обсязі промислового виробництва продукції Львівської області хімічна і нафтохімічна промисловість займає 6,3 %, Івано-Франківської – відповідно, 12 %, Закарпатській – 1,7 % і Чернівецькій – 6,8 %.

Соціальна ситуація в регіоні має чітку тенденцію до загострення, що є наслідком загальнонаціональної економічної кризи і прорахунків у соціальній політиці попередніх років. Але якщо на питання матеріально-технічного розвитку соціальної сфери можна дивитись з деяким оптимізмом, то погіршення демографічної ситуації уже сьогодні викликає тривогу. Стрімко падає природний приріст населення: кожний п'ятий житель Львівської області – особа пенсійного віку. За останні роки кількість осіб пенсійного віку збільшилась у Львівській області на 5,7 %, а загальна численність її населення – на 1,1 %.

Не менш важлива для регіону проблема розвитку матеріально-технічної бази соціальної інфраструктури. На сьогодні існує значний розрив між нормативними показниками і фактичним рівнем забезпеченості населення об'єктами соціальної сфери. Так, рівень забезпеченості населених пунктів у сільській місцевості Карпатського регіону дитячими дошкільними закладами є досить низьким. У Закарпатській обл. він становить 56,8 %, в Івано-Франківській – 17 %, а у Львівській – 16 %. У середньому по Україні цей показник становить 33 %. У регіоні один садочок припадає на чотири населені пункти. Краше ситуація в регіоні склалася із загальноосвітніми школами. Так одна школа припадає на 1,4 населений пункт, а в середньому рівень забезпеченості школами складає 72,3 %. Проте з усіх шкіл регіону, 30,6 % потребували капітального ремонту, а 2 % перебували в аварійному стані. Стосовно забезпечення лікарнями та поліклінічно-амбулаторними закладами, можна зауважити, що одна лікарня припадає на 46, а амбулаторія – на 6 сільських поселень [7].

Ситуація, що склалася в соціальній сфері, є досить критичною в усій державі, а в Карпатському регіоні особливо. Оскільки показники забезпеченості дитячими дошкільними закладами та школами є нижчими, ніж у середньому по державі. Закон України "Про дошкільну освіту", із змінами та поправками (ст. 3) говорить, що держава: "забезпечує доступність і безоплатність дошкільної освіти в державних і комунальних дошкільних навчальних закладах у межах державних вимог до змісту, рівня й обсягу дошкільної освіти та обов'язкову дошкільну освіту дітей старшого дошкільного віку"[8]. За такого рівня забезпечення населення дитячими дошкільними закладами неможливо забезпечити виконання згаданого вище закону, що свідчить про складність ситуації, яка склалася та необхідність її негайного вирішення.

Середньомісячна заробітна плата у регіоні є нижчою, ніж в середньому по Україні, приблизно на 22 % (табл. 3).

Табл. 3. Середньомісячна заробітна плата у 2007-2009 рр.

Регіони України	2007	2008	2009
Україна	1351	1806	1906
Карпатський регіон	1126	1492	1595
у тому числі:			
Закарпатська	1091	1453	1562
Івано-Франківська	1180	1543	1627
Львівська	1183	1570	1667
Чернівецька	1051	1402	1523

Така ж тенденція спостерігається при порівнянні наявного та реального доходу, у розрахунку на одну особу.

Про нерівномірність розподілу доходу можна говорити, зіставивши динаміку ВВП та реального доходу на одну особу (табл. 4).

Табл. 4. Динаміка наявного та реального доходу у розрахунку на одну особу

	Наявний дохід у розрахунку на одну особу, грн			Реальний наявний дохід, у % до відповідного періоду попереднього року		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009
Україна	10 126,0	13 716,3	14 606,2	114,8	107,6	91,5
Карпатський регіон	8 230,0	10 859,7	11 494,0			
у тому числі:						
Закарпатська	7 323,8	9 664,5	10 028,1	116,8	111,9	92,7
Івано-Франківська	8 336,0	11 262,8	12 015,4	118,3	109,8	92,7
Львівська	9 523,8	12 718,3	13 657,0	116,1	105,0	91,3
Чернівецька	7 738,0	9 793,2	10 275,4	114,1	102,3	93,2

У Карпатах зосереджена третина лісових запасів України, лісистість цієї території одна з найвищих у країні – 53,5 %. Тут росте 2110 видів квіткових рослин (50 % генофонду судинних рослин України), багато цінних видів дерев і лікарських рослин. Та протягом останніх десятиліть Карпати зазнають дедалі більших втрат унаслідок діяльності людини. Карпатські ліси опинилися перед загрозою зникнення не тільки через лісорозробки, а й від хімічного забруднення, кислотних дощів, які йдуть і зі сходу, із заходу, від діяльності великих промислових центрів у містах Калуш, Стебник, Надвірна, Новий Розділ, Дрогобич, Бурштин. Особливо важких техногенних змін зазнало геологічне середовище у регіоні Дрогобицько-Бориславського промислового району (Львівська область) [9].

У період з 1947 по 1957 р. у Карпатах було заготовлено 70 млн м³ деревини, внаслідок чого знеліснено 20 % площ. Лісосіки були заліснені, але молоді культури не здатні виконувати водозахисну функцію. Тому частіше стали виникати катастрофічні паводки. З 1700 по 1941 р. у Карпатах було зафіксовано 12 таких паводків (один випадок на 20 років), з 1941 по 1998 р. їх нараховується 16 (кожні чотири роки). Ці дані переконливо свідчать про антропогенні причини порушення гідрологічного режиму в гірських річках [9]. Збитки, що були завдані, оцінюються в середньому на рівні 15,3 млн грн на рік, окрім 1998 та 2001 рр., коли збитки оцінювали відповідно – 500 млн грн і 300 млн грн [1]. Збитки ж, заподіяні внаслідок повені в 2009 р., оцінюють приблизно в 987 млн грн [10].

Для більшої частини Карпатського регіону характерні істотна антропогенна трансформованість ландшафтів і значна забрудненість середовища. Хоча, на відміну від інших регіонів України (таких, як Донеччина, Придніпров'я), поширення забруднення не має загального, площинного характеру [2]. Проте в деяких місцях сформувалися стабільні вогнища загрозливого екологічного стану (наприклад, у межах Дрогобицької агломерації, Львівсько-Волинського вугільного басейну, у зонах впливу Яворівського і Роздільського ВО "Сірка", Калуського ВО "Оріана").

Як видно з даних табл. 5, утилізовано тільки 32 % шкідливих відходів, 31 % знищено та близько 2 % захоронено. Близько 35 % відходів, що утворились в регіоні, не знешкоджено.

Табл. 5. Основні показники поводження з відходами I-III класів небезпеки у 2008 р. (тис. т)

Регіони	Утворилось	Утилізовано	Знешкоджено (знищено)	Видалено (захоронено)
Україна	2301,2	894,8	56,3	1066,3
Карпатський регіон	12,2	3,9	3,8	0,2
У тому числі:				
Закарпатська	3,6	1,1	0,1	0,2
Івано-Франківська	7,0	2,1	3,2	0,0
Львівська	1,4	0,6	0,5	0,0
Чернівецька	0,2	0,1	0,0	0,0

Регіон займає провідні місця за рівнем забрудненості повітря і вод та за забрудненістю ґрунтів мінеральними добривами і пестицидами. За забрудненістю повітря та поверхневих вод регіон посідає 4-те місце, за забрудненням ґрунтів мінеральними добривами 1-ше місце, а пестицидами – 2-ге місце [2].

Проаналізувавши ситуацію, можна зауважити, що населення Карпатського регіону проживає сьогодні в умовах соціального дискомфорту і наростання соціальної напруги. Внаслідок неефективного використання природних ресурсів та нерациональних заходів у регіоні сформувалась нестабільна економічна система, яка загалом є кризовою та неефективною, завдаючи при цьому значної шкоди довкіллю. У регіоні нагромадилось багато екологічних, економічних та соціальних проблем, гострота і необхідність вирішення яких потребує посиленої уваги з боку держави та громадськості.

Враховуючи географічні, природні, історичні та економічні умови та потенціал регіону, можна передбачити, що на етапі входження України у світову спільноту Карпатський регіон повинен стати своєрідною базою, де зважена економічна політика, поєднавши регіональні, державні і міжнародні інтереси країни, забезпечить відповідний рівень соціально-економічного розвитку, враховуючи пріоритетність екологічної безпеки. Отже, йдеться про вибір правильного стратегічного курсу, розроблення екологічної політики регіону. З урахуванням наявних в Карпатському регіоні природного, економічного, наукового та технічного потенціалів, стратегічна мета розвитку території полягає в тому, щоб на основі оптимального використання природних, матеріально-технічних, трудових та інтелектуальних ресурсів створити ефективну економічну систему, яка забезпечить матеріальний добробут населення і екологічну безпеку Карпатського регіону.

Система екологічної безпеки полягає не тільки в ліквідації негативних наслідків екологічних катастроф, але й повинна попереджати їх появу у майбутньому. Для цього необхідно забезпечити систему заходів, що стимулюватимуть впровадження нових, екологічно чистих технологій виробництва та механізмів здійснення екологічного моніторингу та експертизи, з метою комплексної оцінки екологічної ситуації та розроблення оперативних заходів щодо подолання негативних процесів на етапі їх утворення.

Література

1. Лицур І.М. Лісові ресурси Карпат у системі еколого-економічної безпеки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. – Львів : НЛТУ України, 2007. – 20 с.

2. Тюрло В.В. Еколого-економічні проблеми землекористування гірського регіону (на прикладі Закарпатської області) : дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.08.01 / НАН України; Рада по вивченню продуктивних сил України. – К., 2003. – 234 с.

3. Важинський Ф.А. Соціально-економічний механізм структурної трансформації регіональної господарської системи / Ф.А. Важинський, О.С. Молнар, А.В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.5. – С. 286-290.

4. Мілашовська О.І. Прикордонний регіон як об'єкт дослідження регіональної економіки / О.І. Мілашовська. – Мукачево : Вид-во Мукачівського ДУ. – 234 с.

5. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.uk.wikipedia.org/wiki/Карпати>.

6. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.ukrstat.gov.ua>.

7. Мацола М.М. Вплив соціальної інфраструктури на людський розвиток у сільській місцевості Карпатського регіону / М.М. Мацола, С.М. Мацола. – Львів : Вид-во "Світ". – 168 с.

8. Закон України "Про дошкільну освіту // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 49, ст. 259.

9. Прийма А.М. Екологічні проблеми Карпатського регіону України / А.М. Прийма, І.В. Брюховецька. – Львів : Вид-во "Світ". – 244 с.

10. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.tsn.ua/ukrayina/zlivi-zavdali-prika-rpattyu-zbitkiv-mayzhe-na-milyard-griven.html>.

Гобела В.В. Обозрение экономических, социальных и экологических угроз Карпатскому региону

Определены основные экологические, экономические и социальные угрозы. Рассмотрены географические особенности территории, проанализированы социально-экономическое развитие и экологическая ситуация, сложившиеся в регионе. Обоснована необходимость проведения комплексной экологической, экономической и социальной политики в Карпатском регионе.

Ключевые слова: Карпатский регион, экологическая безопасность, угрозы, проблемы.

Gobela V.V. Review of economic, social and ecological threats of Carpathians region

The main environmental, economic and social threat. Geographical features of the territory considered, analyzed the socio-economic development and environmental situation prevailing in the region. The necessity of a comprehensive environmental, economic and social policy in the Carpathian region.

Keywords: Carpathian region, ecological security, threats and problems.

УДК [504.064:658]:352

Аспір. О.Л. Лотин¹ – НЛТУ України, м. Львів

ЕКОЛОГІЧНИЙ ОГЛЯД ЯК ІНСТРУМЕНТ СИСТЕМИ МУНІЦИПАЛЬНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Детально розглянуто основні кроки здійснення екологічного огляду муніципалітету. Визначено основні сфери, на які спрямований екологічний огляд, а також обмежуючі фактори його здійснення.

Ключові слова: екологічний огляд, первинний екологічний огляд, внутрішній екологічний аудит, система муніципального екологічного менеджменту.

Екологічний огляд як інструмент муніципального екологічного менеджменту можна використовувати у двох формах – як первинний екологічний огляд і як внутрішній екологічний аудит. Екологічний огляд, за визначенням Депар-

¹ Наук. керівник: доц. Л.І. Максимів, канд. с-х наук – НЛТУ України, м. Львів

УДК 338.45:330.341.1(477.8)

ПРОБЛЕМИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОСТІ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

Ю.І. Гелетій

Інститут регіональних досліджень

Аналізуються проблеми інноваційного розвитку промисловості, окреслюються заходи, спрямовані на їх подолання.

Ключові слова: промисловість, регіон, інноваційний розвиток.

The problems of innovative development of industry are analyzed, measures, directed on their overcoming, are outlined.

Keywords: industry, region, innovative development.

Постановка проблеми. Дослідження промисловості, яка була, є і залишатиметься детермінантом науково-технічного прогресу, є перманентно актуальним завданням. Темпи росту, рівень розвитку і структура промисловості є важливими показниками не тільки кількісної, але і якісної характеристики економіки та життєвого рівня населення. Надзвичайно важливо вивчати особливості інноваційного розвитку промисловості територіальних суспільних систем, зокрема регіональних, оскільки саме від них залежать можливості реалізації наукового, інженерного, конструкторського, інноваційного потенціалу української економіки. У світлі сказаного тема цієї публікації, яка присвячена висвітленню проблем інноваційного розвитку промисловості Карпатського регіону, є вкрай актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем інноваційного розвитку промисловості регіонів присвячені праці В.Александрова, О. Амоші, Є. Бойка, П. Беленького, В. Войцеховського, О. Власюка, Г. Доброва, М. Долішнього, П. Друкера, М. Козоріз, М. Кондратьєва, О. Кузьміна, Б.Малицького, О. Лапка, Я. Побурко, М. Портера, С. Пригожина, Р. Солоу, М. Туган-Барановського, Й.-А. Шумпетера й інших відомих вітчизняних та зарубіжних вчених. У цих дослідженнях сформовані теоретико-методологічні основи вивчення інноваційного розвитку промисловості регіонів, окреслена методична база наукових пошуків. Разом з тим, недостатньо розроблені окремі аспекти вказаних проблем та неповно висвітлено їх теоретичне й практичне значення у формуванні територіально-галузевої структури Карпатського регіону, що, безумовно, актуалізує напрям дослідження автора.

Постановка завдання. Висвітлення проблем інноваційного розвитку у світлі модернізації територіально-галузевої структури промисловості Карпатського регіону.

Виклад основного матеріалу. Сказане в повній мірі підтверджується словами Людмили Супрун, яка наголосила, що першочерговим завданням сьогодення є виведення України з кризи шляхом впровадження новітніх технологій та залучення інвестицій в реальний сектор економіки. Саме тому, як вона вважає, серед пріоритетів діяльності Держінвестицій на нинішньому етапі – створення імпортозаміщуючих виробництв, підтримка експортоорієнтованих підприємств та впровадження новітніх технологій, у першу чергу, у сфері енергетики та енергозбереження [2].

За інформацією Держкомстату, станом на 1 січня 2009 року обсяг прямих інвестицій в економіку України з країн Європейського союзу на 1 січня 2010 року склав 31,4 млрд дол. США, що складає 78,3 % загального обсягу інвестицій в Україну [2].

До головних країн-інвесторів, на які припадає понад 77 % загального обсягу інвестицій з ЄС, відносять Кіпр (8 млрд 593,2 млн дол. США чи 27,4 % загального обсягу інвестицій з

країн ЄС), Німеччину (6 млрд 613,0 млн дол. США чи 21,1 %), Нідерланди (4 млрд 2 млн дол. США чи 12,8 %), Австрію (2 млрд 604,1 млн дол. США чи 8,3 %) і Велику Британію (2 млрд 375,9 млн дол. США чи 7,6 %) [2].

Понад 22 % обсягів прямих інвестицій з країн ЄС зосереджені на підприємствах промисловості. При цьому, серед галузей переробної промисловості за значимістю обсягів інвестицій виділяються виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів; металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів [2]. Як бачимо, серед згаданих галузей відсутні ті галузі, які є детермінантами, з одного боку, і наслідком та науково-технічного прогресу, з іншого боку.

Сказане засвідчує, що на сьогоднішній день склалася низка проблем розвитку інноваційного розвитку промисловості як в Україні загалом, так і в розрізі її окремих регіонів. Вкрай важливим завданням є виявлення цих проблем і розробка низки заходів, спрямованих на їх подолання. Особливо актуальним це завдання є для Карпатського регіону, в склад якого традиційно включають чотири області: Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську та Чернівецьку. Адже, цей регіон має зараз спільний кордон з Європейським Союзом, що ставить підвищені вимоги до рівня його розвитку.

В Карпатському регіоні налічується близько 8 тис. промислових підприємств – юридичних осіб, або на 0,7 тис. одиниць більше, ніж у 2001 р. Але, частка кількості промислових підприємств – юридичних осіб Карпатського регіону у загальній кількості промислових підприємств – юридичних осіб України дещо зменшилася [1].

Безумовно, чи не найважливішою проблемою на сьогоднішній день є відновлення промислового потенціалу як України в цілому, так і Карпатського регіону зокрема, де в силу тих чи інших причин втрачені важливі підприємства стратегічного значення, переважно машинобудівної і металообробної галузі. Більшість втрачених підприємств відновити не вдасться, оскільки значна частина виробничих приміщень була продана, в результаті чого відбулася зміна промислової функції на інші.

Але, поряд з цим не менш важливим питанням є активізація інноваційного розвитку промисловості Карпатського регіону. В той же час кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації у Карпатському регіоні у 2008 році, є невеликою (табл. 1).

Незначною є, з огляду на Україну як державу з величезним економічним потенціалом, є кількість промислових підприємств, що впроваджували у 2008 році організаційні та маркетингові інновації (табл. 2).

Ускладнюють таку ситуацію те, що щорічні втрати підприємств у Карпатському регіоні переважають кількість нових підприємств, що створюються. Це, в свою чергу, уповільнило нарощування промислового виробництва протягом останніх років. В результаті збереглося відставання промислового розвитку Карпатського регіону від середньоукраїнського рівня, зокрема нижчий рівень оплати праці, структурні деформації у розвитку промисловості, втрата кваліфікованих промислових кадрів в період кризи тощо.

Все сказане засвідчує про необхідність формування особливої уваги органів влади до проблем розвитку промисловості та активізації їх розв'язання. Важливо розробити стратегію регіональної промислової політики та низку заходів, спрямованих на її реалізацію. Дещо в цьому плані вже робиться. Так, згідно з інформацією Держкомінвестицій, Урядом України та ОЕСР за підтримки Шведського агентства міжнародного розвитку (SIDA) започатковано трирічний проект “Стратегія секторальної конкурентоспроможності в Україні”, який офіційно стартував 24 листопада 2009 року. Його метою є покращення ділового та інвестиційного клімату в Україні, збільшення надходження іноземних інвестицій, а також підвищення конкурентоспроможності та стимулювання розвитку приватного сектору. У рамках проекту передбачається здійснити аналіз кількох пріоритетних секторів економіки України, визначити перелік перешкод для залучення у них інвестицій та підготувати рекомендації щодо їх усунення [2].

Таблиця 1

**Кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації
у Карпатському регіоні у 2008 році**

(одиниць)

Територія	Всього	З них			
		впро- ваджували інноваційні процеси	у тому числі	освоювали виробництво інноваційних видів продукції	у тому числі
			впроваджували нові або вдосконалені методи обробки або виробництва продукції		нових для ринку
Україна	1160	582	515	667	210
Карпатський регіон	191	71	61	81	17
Закарпатська	26	7	7	8	2
Івано-Франківська	73	26	23	21	4
Львівська	71	32	25	36	7
Чернівецька	21	6	6	16	4

*Джерело: Наукова та інноваційна діяльність в Україні: Статистичний збірник. – К.: ДП “Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України”, 2009. – С. 245.

Таблиця 2

**Кількість промислових підприємств,
що впроваджували організаційні та маркетингові інновації у 2008 році за регіонами***

(одиниць)

Територія	Кількість підприємств, що впроваджували організаційні інновації	Кількість підприємств, що впроваджували маркетингові інновації
Україна	269	257
Карпатський регіон	42	43
Закарпатська	–	3
Івано-Франківська	20	18
Львівська	16	14
Чернівецька	6	8

*Джерело: Наукова та інноваційна діяльність в Україні: Статистичний збірник. – К.: ДП “Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України”, 2009. – С. 246.

Висновки. Таким чином, очевидно, що проблеми інноваційного розвитку промисловості як в Україні загалом, так і в Карпатському регіоні є глибокими і дуже серйозними. Важливо здійснювати перманентні наукові дослідження, спрямовані на їх вивчення і розробку заходів щодо їх вирішення і попередження. Доцільно об'єднати зусилля владних структур, громадських організацій, спеціалістів та фахівців для того, що поліпшити ситуацію, яка склалася в царині інноваційного розвитку промисловості Карпатського регіону.

Література

1. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: Статистичний збірник. – К.: ДП “Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України”, 2009. – С. 245–246.
2. Офіційний сайт Держкомстату України. <http://ukrstat.gov.ua/>
3. Державне агентство України з інвестицій та інновацій <http://www.in.gov.ua/>

УДК 338.48-339.138:379

Гнаткович О.Д.
доктор економічних наук, професор
Львівського інституту економіки і туризму

Гриньох Н.В.
кандидат історичних наук, доцент
Львівської філії
Київського національного університету культури і мистецтв

ОЦІНКА ПРИВАБЛИВОСТІ ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

EVALUATION OF ATTRACTION TOURISM RESOURCES OF CARPATHIAN REGION

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовані чинники туристичного потенціалу Карпатського регіону, тобто сукупність природних, культурно-історичних та соціально-економічних передумов для організації туристичної діяльності певної території. Визначені притаманні Карпатському регіону види туризму, а саме культурно-пізнавальний, лікувальний, гірський, екотуризм, екстремальний туризм. Здійснена оцінка території Карпатського регіону за системою показників (криміногенними, екологічними, добробуту), які потенційно можуть створити позитивний (або негативний) морально-психологічний клімат для туристів.

Ключові слова: туризм, регіон, оцінка, туристична привабливість, перспективи розвитку.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы факторы туристического потенциала Карпатского региона, то есть совокупность природных, культурно-исторических и социально-экономических предпосылок для организации туристической деятельности определенной территории. Определены свойственные Карпатскому региону виды туризма, а именно культурно-познавательный, лечебный, горный, экотуризм, экстремальный туризм. Осуществлена оценка территории Карпатского региона по системе показателей (криминогенными, экологическими, благополучия), которые потенциально могут создать положительный (или отрицательный) морально-психологический климат для туристов.

Ключевые слова: туризм, регион, оценка, туристическая привлекательность, перспективы развития.

ANNOTATION

The article analyzed the factors tourist potential of the Carpathian region, i.e. the set of natural, cultural, historical, social and economic conditions for the organization of tourism specific territory. Designated inherent in the Carpathian region types of tourism, namely cultural, educational, medical, mining, ecotourism, extreme tourism. The estimation of the Carpathian region of the system parameters (crime, environmental, parameter of prosperity) that could potentially create a positive (or negative) moral and psychological climate for tourists.

Key words: tourism, region, rating, tourist attraction, development prospects.

Постановка проблеми. Туризм є ресурсоорієнтованою суспільно-господарською системою, тому визначення поняття «туристичні ресурси» та їх місця у туристичній діяльності належить до важливих завдань науки про туризм.

Розвиток туризму неможливий без таких головних складових, як капітал, технології, трудові, природні та культурно-історичні ресурси туризму. Однак для того, щоб займа-

тись туризмом, недостатньо володіти капіталом, технологією, високопрофесійними кадрами. Для розвитку туризму необхідно обрати місце з відповідними ресурсами. Практика останніх років демонструє створення штучних туристичних ресурсів, а саме великих тематичних парків, туристичних комплексів, атракціонів тощо. Отже, якщо в межах певної території немає туристичних ресурсів, то людина може їх створити. Власне, наявність туристичних ресурсів сприяє формуванню туристичного бізнесу в тому чи іншому регіоні.

Туристичні ресурси визначають специфіку розвитку туризму в регіоні, формування пріоритетних напрямів інвестиційної політики.

Уявлення людей про цінність території як перспективного методу туризму традиційно пов'язують з багатством природи, її культурно-історичною спадщиною, до якої відносять передусім пам'ятки архітектури, історичні місця, архітектурні монументи тощо.

Важливим чинником розвитку туризму будь-якої території є наявність туристичного потенціалу. Під туристичним потенціалом території розуміють сукупність природних, культурно-історичних та соціально-економічних передумов для організації туристичної діяльності [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями питань туризму та туристичних ресурсів особливо активно займаються такі науковці, як, зокрема, О.І. Шаблій, Н.Ю. Недашківська, М.І. Долішній, М.С. Нудельман, С.В. Трохимчук, Г.С. Бачинський, В.С. Кравців, П.В. Жук, С.П. Кузик. Туризм і рекреація, постійно знаходяться в центрі уваги регіональної економічної та економіко-соціальної науки. Великий масив соціально-економічної літератури висвітлює особливості та перспективи розвитку туризму, санаторно-курортного обслуговування та відпочинку в регіоні (А.А. Гела, Л.С. Гринів, П.В. Жук, С.В. Трохимчук, В.І. Мацола), засвідчує увагу науковців до проблем методології розробки і практики реалізації державної та регіональної політики розвитку рекреації

Глобальні та національні проблеми економіки

та туризму (М.І. Долішній, В.К. Євдокименко, ¹⁴ В.С. Кравців, В.І. Павлов).

Мета статті. Ми спробуємо дати оцінку тери-[®] торії Карпатського регіону за системою визначених нами показників (криміногенними, еколо-^Егічними, інфраструктурними), які потенційно можуть створити позитивний (або негативний) морально-психологічний клімат для туристів. Для оцінки слід використати інтегральний показник, який би акумулював певну кількість факторів як позитивного, так і негативного спрямування. До негативних можна віднести рівень злочинності, екологічну забрудненість території. До позитивних факторів може бути віднесена розвиненість готельно-санаторної інфраструктури. §

Виклад основного матеріалу дослідження. ^Л Карпатський туристичний регіон України скла-^м дають чотири адміністративні області заходу ^{н0} України, в межах яких простягається гірська ^{та} система Українських Карпат. ^с

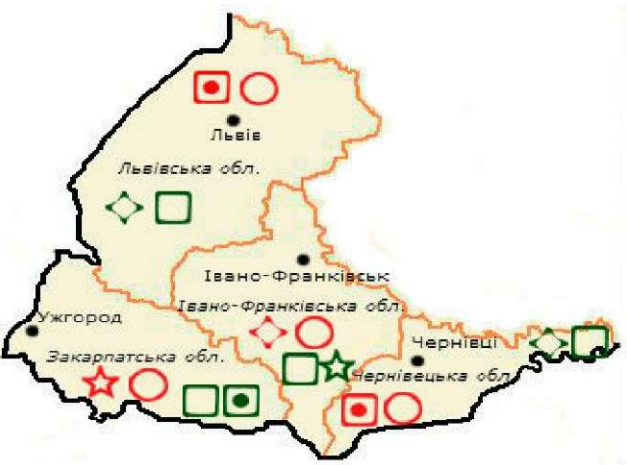
Площа регіону становить 56,2 тис. кв. км., ^д населення — 6,6 млн. ос. Тут зосереджено понад .2 800 мінеральних джерел, з яких 50% — у Закар-[^] патській області, 30% всіх пам'яток історії та ^о культури тощо; основними адміністративними

^о вузлами є Львів, Ужгород, Чернівці, Івано-^д Франківськ, Мукачеве, Коломия, Яремче, н Косів, Трускавець, Моршин, Свалява [3]. ^в

Але кожному регіону притаманні види [^] М

туризму, які вже розвинені, та ті, які мають перспективу на подальший розвиток. У Кар-

патському регіоні добре розвивається куль-^е турно-пізнавальний, лікувальний, сільський ^с та гірський туризм. Мають непогані перспек-^л о тиви для розвитку екстремальний туризм та ^т

фактично розвинений туризм; перспективні можливості розвитку; культурно-пізнавальний туризм; лікувальний туризм; гірський туризм; сільський і екотуризм; екстремальний туризм.

Рис. 1. Види туризму Карпатського регіону

®
O
O
□
•A
-

екологічний туризм. Для наочності покажемо це на рис. 1.

о^с
Н
Л

со

а

<

0

а

о

к

а

ч

к

и

о

ч

ш

&

H

No	
IO	

Для оцінки туристичної привабливості окремих областей регіону нами застосовано такий методологічний підхід.

В систему оцінки туристичної привабливості включено (на наш погляд) найбільш репрезентативні показники, які можуть зацікавити туристів, а саме:

- показник розвитку санаторної інфраструктури за кількістю місць в санаторіях в розрахунку на тис. населення області;
- кількість готельних місць в розрахунку на тис. населення області;
- показник криміногенної ситуації в області, який показує кількість скоєних злочинів в розрахунку на 100 тис. населення.

Фактично цей показник можна вважати коефіцієнтом безпеки, оскільки його зниження свідчить про соціальний добробут у середовищі (певний спокій в криміногенному середовищі).

Для оцінки туристичної привабливості, на наш погляд, досить важливим є показник екологічного благополуччя. Для оцінки екологічного благополуччя нами використовувався показник викидів забруднюючих речовин на км кв. в тоннах.

Фактичне значення всіх показників, включених до системи оцінки туристичної привабливості регіонів, загалом по регіону прийнято за 1.

Шляхом порівняння відповідних показників по кожній області до середнього по регіону ми знайшли коефіцієнт відносної оцінки окремих факторів до середнього по регіону.

Шляхом перемноження коефіцієнтів по кожній області ми знайшли суму їх добутків, з яких знайшли корінь в четвертій степені, який ми приймаємо за інтегральний показник туристичної привабливості кожної області.

Згідно з нашими підрахунками найбільшу туристичну привабливість має Львівська область з інтегральним показником туристичної привабливості 1,25. На другому місці знаходиться Закарпатська область (0,98), на третьому – Івано-Франківська (0,94), а на останньому – Чернівецька область (0,65).

Градація регіонів за рівнем туристичної привабливості показана на рис. 2.

Як бачимо, лідером є Львівська область; переважно за рахунок культурно-пізнавального туризму. Цікавим є те, що останніми роками за своїми показниками туристичної привабливості зрівнюються Закарпатська та Івано-Франківська області, в яких популяризується гірський та лікувальний туризм.

Чернівецька область значно відстає, хоча має непогані перспективи щодо розвитку гірського туризму та екотуризму.

Висновки. Отже, можна констатувати, що стрімкий розвиток туристичного комплексу Карпатського регіону за сучасної економічної ситуації є проблематичним. Тому пропонується

Рис. 2. Оцінка областей Карпатського регіону за інтегральним коефіцієнтом туристичної привабливості станом на 2015 р.

- I – лідируюча область за рівнем туристичної привабливості (більше 1);
- II – область високої туристичної привабливості (0,98);
- III – область середньої туристичної привабливості (0,94);
- IV – область низької туристичної привабливості (0,65).

туристичну політику спрямовувати перш за все на забезпечення екологічної безпеки рекреаційного освоєння території; зонування туристичних та рекреаційних територій з виділенням освоєних, перспективних та резервних місцевостей; соціальну необхідність (тобто відповідність наявної бази рекреаційної сфери реальним потребам в оздоровленні, її здатність задовольняти попит населення на туристичні послуги в регіоні); економічну доцільність (прибутковість діяльності об'єктів туристичної галузі і соціально-економічну вигоду для території); залучення широких верств населення до ведення туристичного підприємництва.

В контексті вищесказаного вважаємо, що наведені нами розрахунки можуть бути використані у двох напрямках: для розробки рекламної інформації туристичних можливостей окремих регіонів; для розробки системи заходів щодо підвищення туристичної привабливості перш за все в Чернівецькій області, в якій інтегральний показник значно менше 1.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Менеджмент туристичної індустрії : [навчальний посібник] / [І.М. Школа та ін.] ; за ред. І.М. Школи. – Чернівці : Книги – XXI, 2005. – 596 с.
2. Статистичний щорічник України за 2015 рік. – К. : ТОВ «Август Трейд», 2012. – 558 с.
3. Travel and Tourism economic impact 2015 Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.wttc.org.
4. Тринько Р.І. Туризм як фактор соціально-економічного відродження / Р.І. Тринько, Я.В. Григор'єва // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.8. – С. 54–63.

УДК 331.55:[332.122: 338.43] (477.8)

Р. Т. Теслюк

Міграційні процеси на сільських територіях Карпатського регіону України

Проаналізовано особливості міграцій сільського населення України та Карпатського регіону. Здійснено просторову типізацію векторів міграційних процесів на сільських територіях. Підтверджено важливу роль міграцій у формуванні процесів субурбанізації на регіональному рівні. Ключові слова: міграція, сільські території, вектори міграції, Карпатський регіон України

Міграція в епоху глобалізаційних викликів сучасності виступає одним із потужних чинників демографічних, соціальних та економічних змін у країнах та регіонах світу. З-поміж усього різноманіття її видів в реаліях українського сьогодення одне з чільних місць посідає міграція сільського населення. Перехід до ринкової економіки, реформування власності, розвиток транспортної інфраструктури, трансформації у галузевій структурі економіки регіонів призвели до інтенсифікації механічного руху населення на сільських територіях, причому цей процес набув властивостей різновекторності та багатоманітності.

Міграція на сільських територіях була перманентною ознакою радянського суспільства, в наш час вона набула нових форм, інтенсивності та напрямів. В радянський період основи дослідження міграцій сільського населення заклали А. Березюк, Б. Дяченко, Б. Хорев, М. Курман, В. Калмик, Т. Михайлова, Г. Гольц, В. Онікієнко, Я. Лимар, Т. Заславська, Т. Заріхта. Міграції в Україні та її регіонах досліджені у працях демографів, економістів, географів, істориків, соціологів, політологів, юристів, фахівців у галузі державного управління та ін. З-поміж вітчизняних науковців головні аспекти окресленої проблеми висвітлюють Г. Бондар, М. Височин, С. Западнюк, С. Іванов, Е. Лібанова, І. Майданік, О. Максимюк, М. Ніколайчук, О. Позняк, І. Прокопа, І. Прибиткова, М. Романюк, У. Садова, Л. Шепотько.

Метою статті є просторовий аналіз міграційних процесів на сільських територіях Карпатського регіону (КР) України.

Сільська міграція значною мірою сформувала сучасне демографічне «обличчя» сільських територій. Загалом українське село за останні 50 років внаслідок міграційних процесів втратило понад 10 млн. осіб, тобто щороку з сіл виїжджало близько 100 тис. осіб, внаслідок чого сільське населення не тільки зменшилось, а й значно постаріло [2; 6]. Тенденція превалювання

© Р. Т. Теслюк, 2013.

за часів СРСР урбанізаційних процесів поступово доповнилась зворотною міграцією у напрямку з міських поселень у сільські.

Увага до міграцій сільського населення посилюється з огляду на стійку тенденцію природного скорочення населення в українських селах. Так, за оцінками Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, втрати населення у сільській місцевості до 2025 р. можуть перебувати в межах 1,7-2 млн. осіб у зв'язку з вичерпанням потенціалу демографічного відтворення [4, с. 370].

Усю різноманітність просторових проявів міграційних процесів на сільських територіях у сучасній Україні можна узагальнити за певними типізаційними ознаками (табл. 1).

Кожен з виділених векторів міграції може бути предметом окремих досліджень. У даній публікації окреслимо головні особливості міграцій між сільськими та міськими поселеннями на рівні областей країни, загалом у Карпатському регіоні та зокрема у Львівській області.

Таблиця 1

Просторова типізація векторів міграції на сільських територіях
Карпатського регіону України*

Ознака типізації	Вектори міграції залежно від напрямів переміщень
Міжпоселенська	<ul style="list-style-type: none"> – «село» – «село» – «село» – «смт» – «село» – «місто» – «смт» – «село» – «місто» – «село»
Адміністративна	<ul style="list-style-type: none"> – у межах сільської (селищної, міської) ради – у межах адміністративного району – у межах області – у межах країни – за межі країни
Екістико-урбанізаційна	<ul style="list-style-type: none"> – у високоурбанізованих територіях – у приміській субурбанізованих територіях – у щільно населені сільські території – у сільські території з середньою щільністю населення – у віддалені малозаселені сільські території
Економіко-географічна	<ul style="list-style-type: none"> – у межах Карпатського регіону – в інших економічних районах України – в економічних районах інших країн

* Авторська розробка

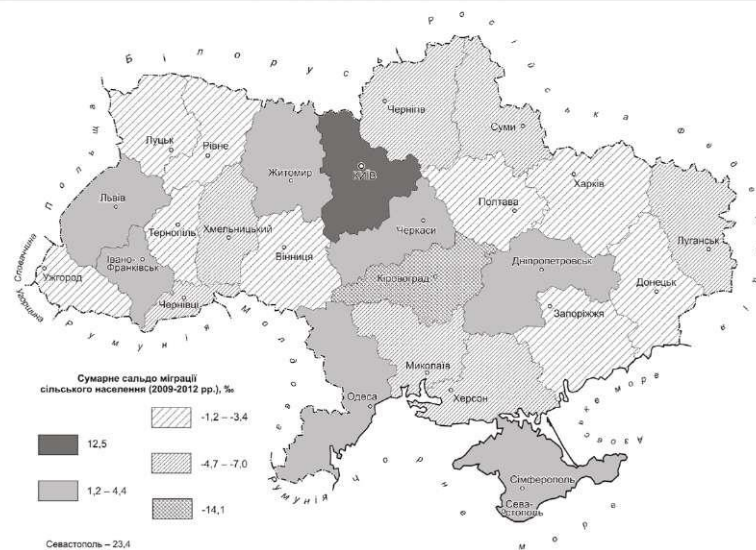

Рис. 1. Сальдо міграції на сільських територіях України (2009-2012 рр.).
(Розраховано та укладено автором за даними [2])

Згідно з проведеними розрахунками сальдо міграції сільського населення за 2009-2012 рр.¹, найпривабливішими виявлено сільські території Київської області (сумарне сальдо 12,5 ‰) Великою мірою це зумовлено територіальним впливом столиці та сформованої нею значною за площею приміською зоною, посиленою міграцією у самому місті. Субурбанізаційні процеси меншою мірою властиві на територіях поблизу усіх обласних центрів та, часто, навколо інших великих та середніх міст. Зростання доходів окремих верств населення, грошові перекази трудових мігрантів та інші чинники формують попит на житло у приміській зоні, розглядаючи її як оптимальне рішення стосовно місця проживання.

З-поміж інших областей з позитивним сальдо сільської міграції виокремимо Дніпропетровську область (4,4 ‰ у 2009-2012 рр., при тому, що всі 7 сусідніх областей мають негативне сальдо), сприятливу в агрокліматичному відношенні АР Крим (4,4 ‰) та найбільшу за площею Одеську область (3,2 ‰).

Міграційними донорами виступають села центральної Кіровоградської області (-14,1 ‰), що межує з трьома областями, які мають позитивне міграційне сальдо сільського населення; села південних Миколаївської

¹ Тут і далі для розрахунків показників у розрізі областей України використано статистичну інформацію Головних управлінь статистики відповідних областей [2].

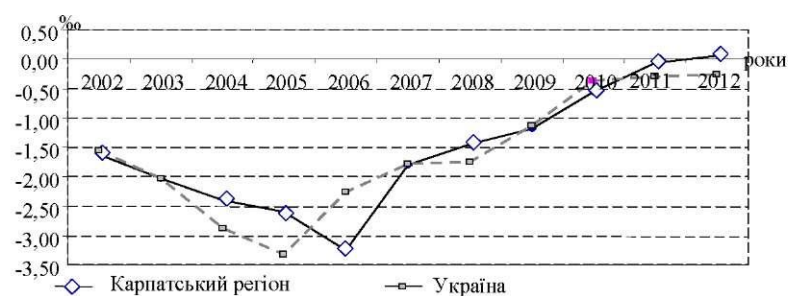

Рис. 2. Динаміка сальдо міграції сільського населення України та Карпатського регіону (2002-2012 рр.)
(Побудовано автором за даними [2])

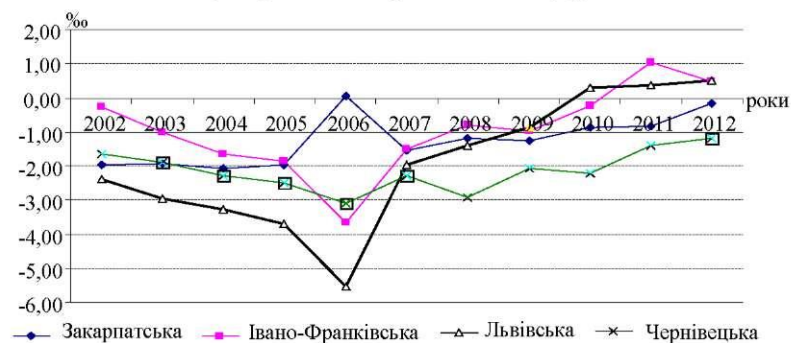

Рис. 3. Динаміка сальдо міграції сільського населення областей Карпатського регіону України (2002-2012 рр.)
(Побудовано автором за даними [2])

(-7,0 ‰) та Херсонської (-6,2 ‰) областей, розміщених між міграційно привабливими Одеською областю та Кримом; східної Луганської (-6,1 ‰) області; села серединної між Західною та Центральною Україною і демографічно найдепресивнішої тут Хмельницької області (-5,3‰); села північно-східних Сумської (-5,0 ‰) та Чернігівської (-4,7 ‰) областей, що відчувають вплив сусідніх областей з містами-мільйонниками; села прикордонної Чернівецької області (-4,8 ‰).

Проаналізовано динаміку міграції сільського населення Карпатського регіону та України за 2002-2012 рр. (рис. 2).

Загалом динаміка сальдо міграції Карпатського регіону синхронна з загальнодержавною. Відмінністю виглядає лише перехід вперше за 11 років до позитивного сальдо сільської міграції у Карпатському регіоні (0,05 ‰ у

Міграційні процеси на сільських територіях Карпатського регіону України

порівнянні з -0,26 ‰ в Україні). За цей період чисельність сільського населення регіону зменшилась на 53,7 тис. осіб (в Україні - на 268,9 тис. осіб).

З-поміж областей регіону стабільно позитивне сальдо притаманне в останні роки Львівській та Івано-Франківській областях (у 2012 р. - 0,51 і 0,49 ‰ відповідно) (рис. 3.). Істотно покращується міграційна ситуація в інших областях регіону: у Закарпатській області сальдо сільської міграції у 2012 р. зменшилося до -0,14 ‰, Чернівецькій - до -1,19 ‰. Загалом за вказаний період найбільше негативне абсолютне міграційне сальдо властиве Львівській (-21,5 тис. осіб) та Чернівецькій (-12,6 тис. осіб) областях.

Простежені на державному та регіональному рівні територіальні залежності сумарного сальдо міграцій сільського населення виявлено і на рівні адміністративних районів Львівської області¹ (рис. 4).

у приміському Пустомитівському районі даний показник за 2009-2012 рр. сягнув 32,3 ‰. Істотно субурбанізаційні процеси проявляються і в Дрогобицькому (8,9 ‰) та Стрийському (8,7 ‰) районах, меншою мірою вони властиві Сокальському (0,7 ‰) району. Крім того, кількість прибулих у села переважає вибулих у Жовківському (6,4 ‰), Старосамбірському (3,9 ‰) і Сколівському (3,4 ‰) районах.

Найсуттєвіше негативне міграційне сальдо властиве демографічно депресивним Жидачівському (-19,0 ‰) та Перемишлянському (9,4 ‰) районам, Радехівському (9,5 ‰), Турківському (8,2 ‰) та Самбірському (7,9 ‰) районам.

Крім означених особливостей сільської міграції, що стосуються, як правило, стаціонарної міграції, структурними елементами сільських територіальних міграційних систем є тимчасові маятникові, вахтові, сезонні міграції, пов'язані передусім із потребою у зайнятості та навчанні.

Актуальність дослідження сільської міграції підсилюється тривалими темпами депопуляції населення в Україні. У Карпатському регіоні ці темпи загалом уповільнені, частково завдяки міграційному приросту сільського населення в останні роки.

Різноманітність міграцій сільського населення зумовила необхідність просторової типізації векторів міграції на сільських територіях Карпатського регіону України, яку здійснено за чотирма ознаками: міжпоселенською, адміністративною, екістико-урбанізаційною та економіко-географічною. Виокремлені вектори відображають динамічні зміни в опорному каркасі територіальних міграційних систем.

¹ Тут і далі для розрахунків показників у розрізі адміністративно-територіальних одиниць Львівської області використано статистичну інформацію Головного управління статистики у Львівській області [1].

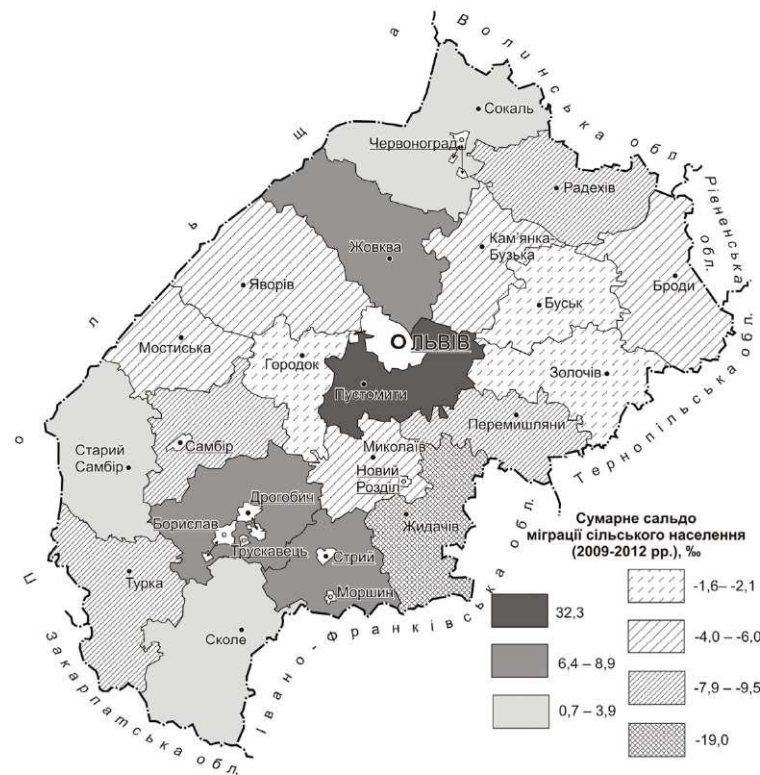

Рис. 4. Сальдо міграції на сільських територіях Львівської області (2009-2012 рр.).
(Розраховано та побудовано автором за даними [2])

Загалом, аналізуючи сучасні тенденції міграції на сільських територіях, виявлено, що лише у 7 областях та в АР Крим в період 2009-2012 рр. мало місце позитивне міграційне сальдо сільського населення. Особливо виділяється столичний регіон, наочно демонструючи привабливість приміських зон великих міст. Це підтверджується і на мезорегіональному рівні, зокрема, тривалим переважанням чисельності прибулих надвибулими у районах Львівської області, що безпосередньо прилягають до обласного центру та середніх міст. У демографічно депресивних регіонах відтік сільського населення у міста поглиблює демографічну кризу та значно звужує економічний та соціодемографічний потенціал таких територій. Такі тенденції є стійкими, а це ставить завдання вироблення демографічної

політики, спрямованої не стільки на зростання народжуваності (молоді в селах усе менше), скільки на зростання привабливості сільських територій для проживання та продуктивної економічної діяльності мешканців сіл, насамперед молоді. Реалізація цих завдань дасть змогу істотно підняти економічний потенціал сільських територій, що є необхідною умовою для реалізації євроінтеграційних прагнень українських громадян.

Список використаних джерел

1. Головне управління статистики у Львівській області України. – Режим доступу : <http://www.stat.lviv.ua>.
2. Державна служба статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Карпатський регіон: актуальні проблеми та перспективи розвитку : [монографія у 8 тт.] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень ; наук. ред. В. С. Кравців. – Львів, 2013. – Т. 4. Сільські території / відп. ред. В. В. Борщевський. – 2013. – 344 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).
4. Населення України. Соціально-демографічні проблеми українського села : [монографія]. – К. : Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007. – 468 с.
5. Регіональна міграційна політика та механізми її реалізації : [монографія] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень ; наук. ред. У.Я. Садова. – Львів, 2011. – 528 с. – (Сер. «Проблеми регіонального розвитку»).
6. Соціологія села: розвиток, сутність, основні категорії. – Режим доступу : <http://www.ebk.net.ua/Book/synopsis/sotsiologiya/part2/029.htm>.

Теслюк Р.Т. Миграционные процессы на сельских территориях Карпатского региона Украины.

*Проанализированы особенности миграций сельского населения Украины и Карпатского региона. Осуществлена пространственная типизация векторов миграционных процессов на сельских территориях. Подтверждена важная роль миграций в формировании процессов субурбанизации на региональном уровне.
Ключевые слова: миграция, сельские территории, векторы миграции, Карпатский регион Украины.*

Teslyuk R.T. The Migration Processes in Rural Areas of the Carpathian Region of Ukraine.

*The features of the migration of the rural population in Ukraine and the Carpathian region are analyzed. Spatial vectors typing migration processes in rural areas are committed. The important role of migration in shaping suburbanization processes at the regional level is confirmed.
Key words: migration, rural areas, migration vectors, the Carpathian region of Ukraine.*

УДК 379.851

КАРПАТСЬКИЙ РЕГІОН УКРАЇНИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА МІНЕРАЛЬНИХ ВОД

Оксана Стецюк

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. П. Дорошенка, 41, 79000, м. Львів, Україна*

Схарактеризовано розвідані запаси та географію поширення мінеральних вод у Карпатському регіоні України. Проаналізовано сучасний стан використання мінеральних вод підприємствами харчової і сапаторію-курортної галузей регіону. У контексті сталого галузевого розвитку окреслено й досліджено актуальні питання національного виробництва мінеральних вод. Наведено економіко-географічний аналіз тенденцій змін структури та обсягів виробництва мінеральних вод в областях Карпатського регіону.

Ключові слова: Карпатський регіон, мінеральні води, гідромінеральний потенціал, географія мінеральних вод, родовища та експлуатаційні запаси мінеральних вод, виробництво мінеральних вод, стратегія та перспективи розвитку.

Карпатський регіон України має багатий природно-ресурсний потенціал, що створює передумови для активного розвитку різних галузей господарства. Зокрема, у регіоні є значні запаси підземних мінеральних вод з різноманітним складом.

В Україні простежується чітка тенденція до зростання популярності вживання мінеральних вод, що приводить до збільшення кількості виробництв, які займаються промисловим розливом мінеральних вод.

Дослідження запасів та виробництва мінеральних вод Карпатського регіону має стратегічне значення для населення, адже воно є складовою частиною харчової промисловості, рекреаційного комплексу, медичної галузі.

Виробництво мінеральних вод – одне з найперспективніших та прибуткових видів підприємницької діяльності в регіоні, а дотримання стандартів у їхньому продукуванні – важлива запорука нашого здоров'я. Окрім того, важливим завданням органів державної влади та місцевого самоврядування є забезпечення належного нагляду за розробкою родовищ та їхньою промисловою експлуатацією, охорони мінеральних вод від забруднення та виснаження.

Наша мета – вивчити передумови розвитку виробництва мінеральних вод в областях регіону, виявити особливості формування ринку мінеральних вод та їхніх чинників, оцінити перспективи розвитку галузі в Карпатському регіоні.

Висока актуальність питань раціонального використання мінеральних вод викликає значний інтерес до неї зарубіжних і вітчизняних дослідників.

Проблемам та перспективам використання мінеральних вод в Україні присвячено праці Р. Байцара [1], Т. Негоди [16], М. Огняника [6], М. Рутинського [9], М. Сивого [10], О. Федунь [16], І. Шаповалової [18], В. Шестопалова [17, 19] та багатьох інших.

Ми використовували статистичні матеріали Міністерства охорони здоров'я України, Служби статистики України, управлінь статистики в областях України, Державної служби геології та надр України, обласних департаментів екології та природних ресурсів.

Державна служба геології та надр України веде розшуково-розвідувальні та інші роботи щодо геологічного вивчення мінеральних підземних вод в Україні, провадить державний облік родовищ і запасів вод, моніторинг, видає у визначеному порядку спеціальні дозволи на користування надрами.

Важливими передумовами для розвитку виробництва мінеральних вод у Карпатському регіоні України є такі:

1) багатий гідромінеральний потенціал регіону. Наявність різних типів та груп мінеральних вод. Із 12 українських родовищ унікальних підземних мінеральних вод першої категорії вісім родовищ розміщено в Карпатському регіоні (три у Львівській обл., п'ять у Закарпатській обл.);

2) області є частиною унікальної Карпатської лісогірської геоскопії, чисте довкілля, менша забрудненість підземних вод;

3) гідромінеральні ресурси визначають пріоритетність розвитку відпочинкового, оздоровчого та санаторно-курортного туризму. На базі цілющих мінеральних джерел сформовані санаторно-курортні системи національного значення;

4) щораз більший ринковий попит на чисту та корисну воду.

Для аналізу виробництва мінеральних вод у регіоні важливим завданням є оцінка балансових запасів в областях регіону. Дані про це можна почерпнути в різноманітних електронних базах даних, літературних і статистичних матеріалах.

ДНВП "Геоінформ України", науково-виробнича установа Державної служби геології та надр України, провадить збирання, опрацювання, зберігання і використання геологічних інформаційних ресурсів. На їхньому інформаційному порталі можна знайти інформацію про видані дозволи на користування родовищами мінеральних вод на території певних адміністративно-територіальних одиниць [27].

Державний кадастр природних лікувальних ресурсів веде відповідний Центр, створений на базі Українського науково-дослідного інституту медичної реабілітації та курортології МОЗ України. Станом на 30 січня 2014 р. тут є база даних про 200 родовищ мінеральних вод в Україні, наведено детальний опис свердловин та джерел їхніх водокористувачів [2].

У "Національній доповіді про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2012 р." зазначено, що станом на 1 січня 2013 р. в Україні розвідано та підготовлено до промислового використання 298 ділянок родовищ підземних вод, які зосереджені на 225 родовищах підземних мінеральних вод. Експлуатаційні запаси розвіданих родовищ становлять 89 539,6 м³/добу. Із загальної кількості розвіданих ділянок родовищ мінеральних вод експлуатують 171 ділянку (57,4 %) [5].

На території нашої держави підземні мінеральні лікувальні та лікувально-столові води розвідані на 157 родовищах (225 ділянок) із загальною кількістю запасів 71 341,2 м³/добу, з яких 126 ділянок розробляють. Природно-столові води розвідані на 68 родовищах (73 ділянки) із загальним обсягом запасів 18 198,4 м³/добу, з них розробляють 45 ділянок.

За даними Державної служби геології та надр України, серед областей Карпатського регіону України Львівська обл. має найбільші запаси мінеральних вод (понад 5 000 м³/добу) і належить до групи областей з найбільшими балансовими експлуата-

ційними запасами мінеральних вод (разом із Вінницькою, Запорізькою, Одеською, Донецькою областями та АР Крим). Закарпатська обл. посідає друге місце серед областей регіону (від 4 000 до 5 000 м³/добу), а Івано-Франківська та Чернівецькі області мають найменші балансові експлуатаційні запаси мінеральних вод (від 500 до 1 000 м³/добу) (табл. 1).

Таблиця 1
Балансові експлуатаційні запаси та видобуток підземних мінеральних вод в областях Карпатського регіону, 1.01.2013 р. *

Область, регіон	Запаси підземних мінеральних вод, м³/добу	Видобуток підземних мінеральних вод, у тім числі скід та природне розвантаження, м³/добу	Використання підземних вод, м³/добу	Частка використання від запасів, %
Івано-Франківська	901,40	111,08	24,27	2,69
Закарпатська	4 234,00	811,21	788,66	18,67
Львівська	5 174,40	2 060,02	939,79	18,16
Чернівецька	888,40	45,61	45,21	5,09
Карпатський регіон	1 1198,2	3 027,92	1 797,93	11,15
Усього в Україні	89 539,60	7 474,77	4 917,41	5,54

* Складено автором за даними Державної служби геології та надр України [25].

В Україні налічується 129 ділянок вод зі специфічними компонентами та властивостями. ці води мають найбільші лікувальні властивості. Вуглекислі води найбільше поширені у Карпатському регіоні України, а саме – у Закарпатті (Голубинське (Лужанське), Келечинське, Новополянське, Полянське, Шаянське родовища). Львівська обл. має найбільші запаси вод із підвищеною концентрацією органічних речовин (Східницьке, Трускавецьке родовища) (див. табл. 2).

У Карпатському регіоні є близько 32 % усіх родовищ мінеральних вод в Україні, тут виділено дві великі провінції мінеральних вод: вуглекислих, азотно-метанових та метанових. Поширені також води без специфічних компонентів і властивостей. Серед мінеральних вод специфічного складу виділяють вуглекислі, сірководневі, борні, йодобромні, хлоридні, гідрокарбонатні води. В Україні до Карпатської гірсько-складчастої області приурочені основні родовища і прояви слабо мінералізованих лікувальних вод типу Нафтуся [6, с. 106].

Міністерство охорони здоров'я України подає інформацію, що станом на 1 січня 2014 р. в Україні є 283 користувачі природних лікувальних ресурсів, з яких 95 використовують бальнеологічні ресурси мінеральних вод на території Карпатського регіону [8].

За даними ДНВП “Геоінформ України”, станом на 1 вересня 2014 р. в областях Карпатського регіону видано 90 спеціальних дозволів на геологічне вивчення надр, у тому числі дослідно-промислому розробку родовищ корисних копалин загальнодержавного значення, та видобування корисних копалин (мінеральної води). Найбільшу кількість дозволів на розробку родовищ та видобуток мінеральної води видано підприємствам, що розміщені у Львівській обл. (35), на другому місці – Закарпатська обл. (33), підприємства Івано-Франківської та Чернівецької областей отримали найменшу кількість спецдозволів (відповідно, 12 і 10). Проте деякі з цих підприємств

тимчасово припинили діяльність з розливу мінеральних вод, тому точну кількість виробників мінеральних вод визначити важко (наприклад, ПРАТ “Одеський завод мінеральних вод” не працює, дозвіл на розробку Одеського родовища дійсний до 2027 р.).

Таблиця 2

Типи мінеральних вод та ділянки їхнього поширення *

Типи мінеральних вод	Кількість ділянок	Адміністративні області
Борна	2	Закарпатська
Бромна	22	АР Крим, Волинська, Дніпропетровська, Запорізька, Луганська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька
З підвищеною концентрацією органічних речовин	19	Вінницька, Івано-Франківська, Львівська, Тернопільська, Хмельницька
Залізиста	3	Донецька
Йодно-бромна	2	Дніпропетровська, Запорізька, Херсонська
Йодно-бромна борна	3	Закарпатська, Івано-Франківська, Херсонська
Кремніста	8	Вінницька, Дніпропетровська, Закарпатська, Харківська
Радонова	30	Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Київська, Кіровоградська, Рівненська, Хмельницька, Черкаська
Сульфідна	12	АР Крим, Закарпатська, Львівська, Тернопільська, Чернівецька
Вуглекисла	10	Закарпатська
Вуглекисла борна	10	Закарпатська
Вуглекисла залізиста	2	Закарпатська
Вуглекисла йодно-бромна	1	Закарпатська
Вуглекисла кремніста	3	Закарпатська
Вуглекисла мип'яковиста	2	Закарпатська
Усього	129	

* Складено автором за даними Державної служби геології та надр України [25].

За видобутком мінеральних лікувальних вод серед областей Західної України у 2012 р. перше місце посідала Львівська обл. з показником 2 060 м³/добу (використовують 18,2 % її запасів, експлуатаційні запаси становлять 5 174 м³/добу). Друге і третє місце займають Закарпатська та Івано-Франківська області, відповідно, з показниками 811 та 111 м³/добу. З наявних у цих областях запасів використовують 19 % у Закарпатській обл. та лише 3 % у Чернівецькій. Експлуатаційні запаси мінеральних лікувальних вод цих областей, відповідно, становлять 4 234 та 901 м³/добу. Найменший видобуток лікувальних вод зафіксовано у Чернівецькій обл., експлуатаційні запаси наявних її родовищ становлять 888 м³/добу [5].

Основним нормативним документом в Україні, що регламентує якість фасованих мінеральних вод, є ДСТУ 878:2006 “Води мінеральні природні фасовані. Технічні умови”. Цей стандарт визначає види фасованих мінеральних вод, вимоги щодо показників безпечності мінеральних вод, вимоги щодо маркування, пакування й умов транспортування і зберігання [4].

Відповідно до чинного стандарту, залежно від загальної мінералізації фасовані мінеральні води поділяють на такі види: природні столові, розведені столові, природні лікувально-столові, розведені лікувально-столові, природні лікувальні.

Згідно з Державним стандартом, мінеральними вважають ті води, які розливають прямо в місцях видобутку, і ті, які транспортують для розливання в місця споживання. Міжнародні стандарти щодо цього набагато жорсткіші [20]. Таку воду не можна транспортувати, бутілювати чи консервувати. Європейська законодавча практика не передбачає використання поняття "столова мінеральна вода", а замість цього застосовується термін "природна мінеральна вода", яким означають усі мінеральні води, які добувають безпосередньо з природного джерела. Тому українські фахівці висловлюють думку, що важливо усунути розбіжності в законодавстві України та країн ЄС щодо організації виробництва, торгівлі й маркування, оскільки стандарти якості на мінеральну воду в Україні не відповідають європейським нормативам [1].

У ході аналізування динаміки виробництва мінеральних вод упродовж 2003–2013 рр. в Україні спостерігаємо постійне зростання обсягів розливу мінеральних негазованих вод від 6,5 до 40,4 млн дал., виробництво ж мінеральної газованої води зростало, починаючи з 2003 р., і 2007 р. досягло максимального показника 130 млн дал. У наступні роки виробництво мінеральних газованих вод зменшувалося, і 2013 р. становило 88,6 млн дал. (рис. 1).

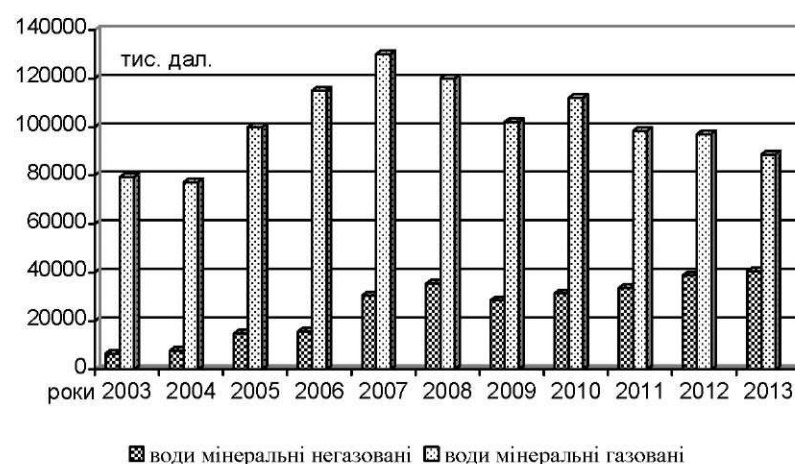

Рис. 1. Виробництво мінеральної води в Україні, 2003–2013 рр., тис. дал.

Виробництво мінеральної негазованої води в Україні 2013 р. зросло порівняно з попереднім роком на 7,4 %, причому виробництво мінеральної газованої води у 2013 р. порівняно з попереднім роком скоротилося на 8,7 %. Це свідчить про зростання попиту в Україні на мінеральні негазовані води.

У виробництві мінеральних газованих вод упродовж 2012 р. у Карпатському регіоні провідні позиції займали Львівська (29,7 млн дал.) та Закарпатська (14,2 млн дал.) області. Найменші обсяги виробництва у 2012 р. зафіксовані в Івано-Франківській (1,3 млн дал.) та Чернівецькій (275 тис. дал.) областях (див. табл. 3).

Таблиця 3

Обсяги виробництва мінеральних вод у Карпатському регіоні, 2012 р.*

Адміністративна область	Води натуральні мінеральні негазовані, тис. дал.	Води натуральні мінеральні газовані, тис. дал.
Закарпатська	–	14 200
Івано-Франківська	–	1 326
Львівська	17 083	29 710
Чернівецька	–	275
Усього по регіону	–	45 511

* Складено автором за даними Державної служби статистики України [26].

Упродовж останніх декількох років у Карпатському регіоні простежується чітка тенденція до збільшення виробництва натуральних мінеральних газованих вод, яке зросло майже удвічі – з 24 863 тис. дал. у 2005 р. до 45 511 тис. дал. у 2012 р. (рис. 2). У 2012 р. в Карпатському регіоні України виробляли 47 % усіх натуральних мінеральних газованих вод в Україні.

У Львівській обл. упродовж 2013 р. виробництво мінеральних негазованих вод зросло на 12,6 %, а мінеральних газованих вод – лише на 7,5 % порівняно з попереднім роком.

Згідно з даними Головного управління статистики у Львівській обл., виробництво натуральних мінеральних негазованих вод на одну особу населення у 2012 р. становило 67,2 л, а це вдвічі більше, ніж 2005 р., коли цей показник становив 33,4 л. Порівняно з іншими областями Карпатського регіону Львівська обл. за цим показником посідає перше місце.

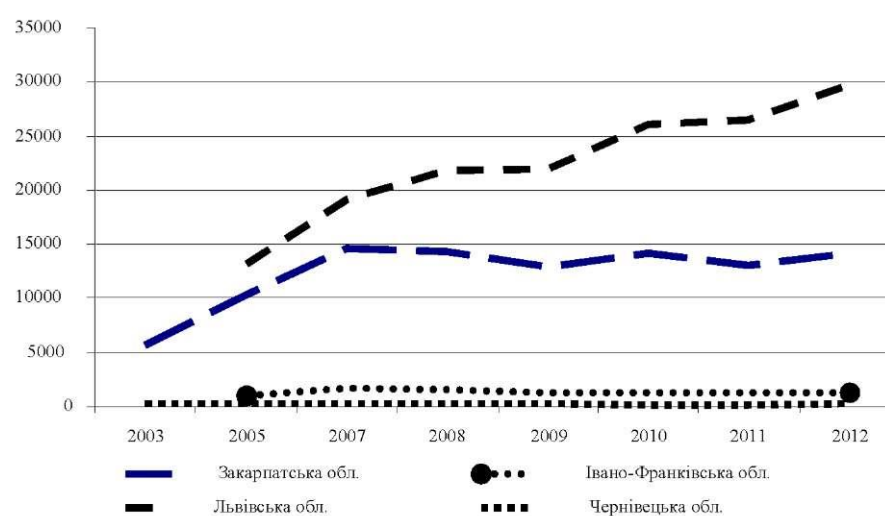

Рис. 2. Динаміка виробництва мінеральних газованих вод в областях Карпатського регіону, 2003–2012 рр., тис. дал.

Із 2010 по 2012 р. на підприємствах Львівської обл. зафіксовано зростання виробництва мінеральних газованих та негазованих вод (див. рис. 3).

Рис. 3. Динаміка виробництва мінеральних вод у Львівській обл., 2005–2013 рр., тис. дал.

Виробництво натуральних мінеральних газованих вод на одну особу населення у Львівській обл. майже вдвічі перевищує аналогічне виробництво негазованих вод. Станом на 2012 р. цей показник становив 116,9 л, тоді як у 2005 р. – 51,4 л. За виробництвом мінеральних газованих вод на одну особу Львівська обл. посідає друге місце (після Закарпатської).

Підприємства, що спеціалізуються на виготовленні цієї продукції, зосереджені переважно в районах залягання відповідних природних ресурсів.

У Львівській обл. нині до експлуатації залучено 20 ділянок мінеральних підземних вод. Особливо інтенсивно використовують мінеральні води Передкарпаття (курорти Трускавець, Моршин і Шкло). Зона поширення мінеральних вод з підвищеним вмістом органіки типу Нафтуся охоплює майже всю гірську територію області й південну частину Передкарпатського прогину. У її межах розташовані курорти Трускавець, Східниця, Верхньосиньовидненське родовище та близько 40 інших джерел цього типу. У зоні поширення лікувальних розсолів з підвищеним вмістом сульфатів розташований курорт Моршин. Мінеральні води використовують для лікувальних цілей і промислового розливу.

У Карпатському регіоні загалом та Львівській обл. зокрема абсолютним лідером з виробництва мінеральних вод є компанія IDS Group, друге за обсягами виробництва мінеральних вод в області є ТОВ «Карпатські мінеральні води».

Компанія IDS Group Ukraine виробляє природні мінеральні води під брендами, що добре відомі українському споживачеві, – «Моршинська», «Трускавецька Аква-Еко», «Трускавецька кришталева», «Домашня з Трускавця» [28].

Моршинський завод мінеральних вод «Оскар» почав працювати 1995 р., воду під торговою маркою «Моршинська» розливають з джерела № 4 Моршинського родовища. «Трускавецьку Кришталеву» та «Трускавецьку Аква Еко» видобувають з джерел ландшафтного заповідника курорту «Трускавець» і розливають на Трускавецькому заводі мінеральних вод.

Підприємство “Карпатські мінеральні води” (торгова марка “Карпатська джерельна”) розташоване на великому Струтинському родовищі прісних підземних вод у Золочівському р-ні Львівської обл. [29].

Найбільшими виробниками мінеральних вод на Закарпатті є ВАТ “Свалявські мінеральні води”, ТОВ “Аква-Поляна”, ТОВ “Шаяни”, ТОВ “Плосківський завод мінеральних вод”, МПП “Алекс”, ТОВ “Маргіт” [21].

ВАТ “Свалявські мінеральні води” є одним з найбільших підприємств за обсягами розливу мінеральної води у Свалявському р-ні Закарпатської обл., яке виробляє майже 40 % промислової продукції району та близько 45 % фасованих вод в області. Асортимент продукції – мінеральна вода “Поляна Квасова”, “Лужанська” та “Свалява”.

Промисловий розлив мінеральних природних столових вод в Івано-Франківській обл. ведуть на п'яти родовищах із затвердженими запасами за промисловими категоріями (“Пістинська джерельна”, “Перлина заходу”, “Рогатинська джерельна”, “Діброва лісова”, “Роксолана”) і на двох родовищах мінеральних лікувально-столових вод (“Рогатинська”, “Перегінська”). Станом на 1 січня 2013 р. на базі джерел мінеральних вод працювало 11 підприємств з розливу та реалізації лікувально-столової та природної столової води [22].

На заводі мінеральних вод СП ТОВ “Галпласт” розливають природну лікувально-столову воду ТМ “Рогатинська джерельна” та “Рогатинська”, яку видобувають з артезіанської свердловини в екологічно чистому регіоні біля м. Рогатин Івано-Франківської обл. Завод мінеральних вод ТОВ “Тирлич” є виробником мінеральної природної столової води “Пістинська джерельна” у с. Пістинь Косівського р-ну.

У Чернівецькій обл. проведено паспортизацію мінеральних джерел та складено каталог, де описано 43 джерела, які за дебетом і якістю придатні для промислового освоєння. Відбувається промисловий розлив столових і лікувальних вод – ТМ “Брусницька”, “Бусницька нова”, “Буковинська”, “Валякузмінська”, “Роса на світанку”, “Кельменчанка”, “Хрещатик”, “Хотинська” тощо. На базі мінеральних джерел побудовані й працюють близько 40 цехів з розливу столової води та Буденський завод мінеральної води в Сторожинському р-ні (ТМ “Буковинська”) [24].

На базі Брусницького родовища сульфідних мінеральних вод у Кіцманському р-ні функціонує бальнеологічний санаторій “Брусниця”, ТОВ “Агрофірма Калина” розливає лікувально-столову воду “Брусницька”.

У с. Хрещатик Заставнівського р-ну працює завод мінеральних вод “Хрещатик” (ПП “Фортуна”), що випускає мінеральні води під торговими марками “Хрещатик”, “Кітроська”, “Йодіс-Бук”.

Широко застосовують мінеральні води в санаторно-курортному господарстві, що сприяє розвитку бальнеологічних курортів. Відповідно до класифікації, бальнеологічними вважають курорти, що мають природні джерела мінеральної води. У Закарпатській обл. найбільш популярними є Голубине, Поляна, Синяк, Свалява, у Івано-Франківській обл. бальнеогрязьовими курортами є Черче, Ворохта, Яремче, Косів, Львівська обл. відома бальнеологічними курортами Трускавець, Моршин, Немирів, Любін Великий.

Ринок мінеральних вод в Україні динамічно розвивається. Це можна пояснити зростанням культури споживання мінеральної води, погіршенням екологічної ситуації та якості водопровідної води, посиленою рекламою, виходом регіональних виробників мінеральних вод на загальнонаціональний рівень.

Упродовж останніх років промисловий розлив мінеральних вод в Україні сформувався як високоприбуткова галузь харчової промисловості, про що свідчить велика кількість виробників.

Карпатський регіон має значний гідромінеральний потенціал, тут є близько 32 % усіх родовищ мінеральних вод в Україні, зосереджено 12,5 % усіх експлуатаційних запасів підземних мінеральних вод нашої держави.

Виробники мінеральних вод Карпатського регіону посідають провідні позиції на українському ринку мінеральних вод, торгові марки напоїв мають попит у споживачів.

Зокрема, якщо 2012 р. частка Карпатського регіону України в загальному виробництві безалкогольних напоїв в Україні становила лише 5 %, то тут виробляли 47 % усіх натуральних мінеральних газованих вод в Україні. У виробництві мінеральних газованих вод у Карпатському регіоні провідні позиції займають Львівська та Закарпатська області.

Протягом останніх років на українському ринку чітко окреслилася тенденція до зменшення споживання традиційної сильногазованої води, тому фахівці очікують подальшого зростання виробництва негазованої води. Проте часто споживачі не впевнені в якості фасованих мінеральних вод, тому необхідно посилити вимоги до якості фасованих мінеральних вод відповідно до їхнього призначення та запровадити контроль за добуванням і виробництвом мінеральної лікувальної води.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Байцар Р. Класифікація фасованих питних вод / Р. Байцар, О. Круглова // Вимірювальна техніка та метрологія. – 2008. – Вип. 69. – С. 155–158.
2. Державний кадастр природних лікувальних ресурсів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ecocadastre.pp.ua/node/7>.
3. Довідка про стан та перспективи розширення мінерально-сировинної бази України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrgcology.com.ua/ru/useful-information/8-reference/57-status-of-mineral-resource-in-chemivtsi-region.html>.
4. ДСТУ 878:2006 “Води мінеральні природні фасовані” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://normativ.ucoz.org/_ld/6/601_dstu_878_2006_v.pdf.
5. Національна доповідь про стан навколишнього середовища у 2012 році. Міністерство екології та природних ресурсів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.menr.gov.ua/index.php/dopovid>.
6. Огняник М. С. Мінеральні води України : підручник / М. С. Огняник. – К. : ВПЦ “Київський університет”, 2000. – 220 с.
7. Перелік підприємств, що мають дозвіл на користування надрами. ДНВП “Геоінформ України” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.geoinf.kiev.ua/nadrokoristuvachi/PIDZ_VOD1.pdf.
8. Природні лікувальні ресурси. Міністерство охорони здоров’я України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/register_pryr_lik_res/.
9. Рутинський М. Й. Туристичний комплекс Карпатського регіону України : монографія / М. Й. Рутинський, О. В. Стецюк. – Чернівці : Книги–ХХІ. 2008. – 440 с.
10. Сивий М. Я. Географія мінеральних ресурсів України : монографія / М. Я. Сивий, І. С. Паранько, Є. А. Іванов. – Львів : Простір М, 2013. – 683 с.
11. Статистичний щорічник Закарпаття за 2012 рік. – Ужгород, 2013. – 368 с.

12. Статистичний щорічник Івано-Франківської області за 2012 рік. – Івано-Франківськ, 2013. – 408 с.
13. Статистичний щорічник Львівської області за 2013 рік. Ч. 1. – Львів, 2014. – 318 с.
14. Статистичний щорічник “Промисловість Львівщини за 2013 рік”. – Львів, 2014. – 278 с.
15. Статистичний щорічник Чернівецької області за 2012 рік. – Чернівці, 2013. – 329 с.
16. Федунь О. В. Бальнеологічні ресурси Передкарпаття / О. В. Федунь ; Львів. держ. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 1999. – 167 с.
17. Формування мінеральних вод України : монографія / В. М. Шестопапов, Г. М. Негода, Н. П. Мойсєєва та ін. [За ред. академіка НАН України В. М. Шестопапова]. – К. : Наук. думка, 2009. – 311 с.
18. Шаповалова І. О. Стратегічний розвиток ринку мінеральної води в Україні : монографія / І. О. Шаповалова. – Миколаїв : МДАУ, 2009. – 437 с.
19. Шестопапов В. М. Проблеми класифікації мінеральних вод України і перспективи виявлення їх різноманітності / В. М. Шестопапов, Г. М. Негода, М. В. Набока та ін. – К., 2002. – 386 с.
20. Directive 2009/54/EC of the European Parliament and the Council of 18 June 2009 on the exploitation and marketing of natural mineral waters (Recast). Text with EEA relevance [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.fsai.ie/uploadedFiles/Legislation/Food_Legislation_Links/Water/Dir2009_54.pdf.
21. Департамент екології та природних ресурсів Закарпатської облдержадміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.eso.zakarp.at.gov.ua.
22. Департамент екології та природних ресурсів Івано-Франківської облдержадміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.if.gov.ua.
23. Департамент екології та природних ресурсів Львівської облдержадміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ekologia.lviv.ua.
24. Департамент екології та природних ресурсів Чернівецької облдержадміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.eso-bukovina.com.ua.
25. Державна служба геології та надр України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.geo.gov.ua>.
26. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
27. ДНВП “Державний інформаційний геологічний фонд України” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.geoinf.kiev.ua>.
28. Офіційний сайт IDS Group Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ids.ua/ua>.
29. Офіційний сайт ТзОВ “Карпатські мінеральні води” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kmw.com.ua>.

Стаття: надійшла до редакції 20.10.2014
доопрацьована 03.11.2014
прийнята до друку 19.11.2014

**CARPATHIAN REGION OF UKRAINE IN THE PRODUCTION SYSTEM
OF MINERAL WATER NATIONAL COMPLEX****Oksana Stetsyuk***Ivan Franko National University of Lviv,
P. Doroshenko Str., 41, UA – 79000 Lviv, Ukraine*

The proven reserves and geographical distribution of mineral waters in the Carpathian region of Ukraine were characterized. The current state of mineral waters by food enterprises and health resort in the region were analyzed. The actual questions of national production of mineral waters in the context of sustainable development industry were investigated. The economic and geographical analyses of trends and structural changes in production of mineral waters in the Carpathian region were done.

Key words: Carpathian region, mineral water, hydromineral potential, geography of mineral water, field of mineral water, mineral water resources, product of mineral water.

